

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง รูปแบบการส่งเสริมเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางใน
จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยได้เสนอประเด็นสำคัญจำแนกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ สรุปผลการวิจัย
อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยมีวัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการวิจัย และผลการวิจัย ดังนี้

1.1 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.1.1 เพื่อศึกษา รูปแบบ ศักยภาพ และความพึงพอใจระบบการผลิตเพื่อการพึ่งพา
ตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางรายย่อยใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

1.1.2 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับระบบการผลิตเพื่อการพึ่งพาตนเองของ
เกษตรกรชาวสวนยางรายย่อยใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

1.1.3 เพื่อศึกษาวิธีการ ลักษณะ รูปแบบ ประเด็นการส่งเสริม และปัญหาการ
ส่งเสริมเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางรายย่อยใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

1.1.4 เพื่อศึกษาการได้รับข่าวสาร ความคิดเห็นต่อกระบวนการสื่อสาร ปัจจัยที่มี
ความเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางรายย่อยใน 3 จังหวัด
ชายแดนภาคใต้

1.1.5 เพื่อพัฒนายุทธศาสตร์ แผนงาน และโครงการในการส่งเสริมและสนับสนุน
การพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางรายย่อยใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

1.2 วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มประชากร และกลุ่มตัวอย่างในการศึกษารั้งนี้ ได้แก่ เกษตรกรชาวสวนยาง
รายย่อยที่ทำสวนยางพาราร่วมกับกิจกรรมเกษตรอื่นๆ ในเขตพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้
จากทุกอำเภอของจังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา และ จังหวัดนราธิวาส รวม 33 อำเภอๆ ละ 4 ราย
จำนวน 132 ราย ผู้แทนที่เกี่ยวข้องจากภาคส่วนต่างๆ จำนวน 27 ราย และผู้แทนที่เกี่ยวข้องประเด็น
การจัดเวทีประชุมสัมมนา และสัมมนาเชิงปฏิบัติการ จำนวน 30 ราย เครื่องมือในการวิจัย

ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและการสังเกต แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบบันทึกประเด็นการจัดเวทีประชุมสัมมนา และการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์โดยใช้สถิติอัตราส่วนค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติ F – test

1.3 ผลการวิจัย

1.3.1 รูปแบบ ศักยภาพ และความพึงพอใจต่อระบบการผลิตเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางรายย่อยใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

1) บริบททั่วไป สภาพพื้นฐาน และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรชาวสวนยาง โดยเป็นข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์เกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 132 ราย พบว่า (1) ด้านสภาพของสวนยางพารา ส่วนใหญ่จะเป็นสวนยางพาราขนาดเล็กของเกษตรกรรายย่อยที่ทำสวนยางร่วมกับกิจกรรมเกษตรแบบผสมผสาน ที่เรียกว่า “สวนคู่ขน” หรือ “ป่ายาง” มีการปลูกพืชประเภทพืชผักกินใบ พืชกินหัว พืชสมุนไพร ไม้ยืนต้น ไม้ผล ไม้ใช้สอย เพาะเห็ด ทำนา และเลี้ยงสัตว์ เช่น สัตว์เคี้ยวเอื้อง สัตว์ปีก สัตว์น้ำ (2) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศ และแตกต่างกันไปตามสภาพภูมิศาสตร์ของแต่ละชุมชน เช่น ตั้งอยู่ในที่ราบ ที่ราบลุ่ม ที่ราบเชิงเขา ที่เชิงเขา บนภูเขา ซึ่งมีสภาพดินหลายชนิดดิน เช่น ชุดดินระแงะ ชุดดินสุไหงปาดี ชุดดินบ้านทอน และชุดดินบาเจาะ เป็นต้น (3) ด้านเศรษฐกิจ จำหน่ายผลผลิตในรูปน้ำยางสด ยางแผ่น ยางก้อนถ้วย และเศษยาง แล้วแต่ความเหมาะสมและความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ (4) ด้านสังคมและการสื่อสาร ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมุสลิม นับถือศาสนาอิสลาม ใช้ภาษามลายูท้องถิ่นเป็นภาษาหลักในการสื่อสาร เป็นสังคมที่ใช้หลักคำสอนของศาสนาอิสลามในการดำรงชีวิตประจำวัน รวมทั้งมีวัฒนธรรมประเพณีที่มีลักษณะ เฉพาะ จึงทำให้วิถีชีวิตมีความแตกต่างจากภูมิภาคอื่น (5) ด้านวัฒนธรรม มีประเพณีวัฒนธรรม ศิลปะการแสดง การละเล่นพื้นบ้านในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีขนบธรรมเนียมประเพณีใหญ่ๆ ได้แก่ การมาเกบู่โละ การเข้าสู่หนัด ประเพณีวันฮารีรายอ วันเมาลิด และวันอาซูรอ นอกจากนั้นยังมีศิลปะการแสดงและการละเล่นของชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามได้แก่ ร้องเงิ้ง ซำแปง มะโย่ง ระบายารีกีปัส สบ้ำ ซิละและลิเกสุลู่ เป็นต้น

2) สภาพพื้นฐานทางสังคมบางประการของเกษตรกรชาวสวนยาง เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุเฉลี่ย 45.92 ปี นับถือศาสนาอิสลาม สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา สถานภาพสมรสแล้ว จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 5.37 คน เป็นสมาชิกกลุ่มลูกค้านาคารเกษตรและสหกรณ์การเกษตร มีตำแหน่งทางสังคมในกลุ่มกองทุนหมู่บ้าน/สหกรณ์ และมีประสบการณ์ในการทำสวนยางเฉลี่ย 21.92 ปี

3) สภาพพื้นฐานทางเศรษฐกิจบางประการของเกษตรกรชาวสวนยาง ส่วนใหญ่มีจำนวนแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 3.39 คน มีพื้นที่ปลูกยางพาราเฉลี่ย 10.41 ไร่ มีเอกสารสิทธิถือครองในที่ดินที่ทำประโยชน์ ส่วนใหญ่มีสวนยางพารา 1 แปลง สถานภาพปัจจุบันมีหนี้สินกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สำหรับสภาพการผลิตจะทำการผลิตน้ำยางสดแล้วจำหน่ายให้พ่อค้าในชุมชน และจะขอรับเงินทุนสนับสนุนค่าปัจจัยการผลิตจากทางราชการ

4) สภาพพื้นฐานทางกายภาพบางประการของสวนยางพาราของเกษตรกรชาวสวนยาง ส่วนใหญ่สวนยางพาราตั้งอยู่ที่ราบเชิงเขา มีสภาพความเหมาะสมในระดับปานกลาง เป็นพื้นที่ซึ่งเคยปลูกยางมาก่อน ปัจจุบันทำสวนยางพาราร่วมกับการทำกิจกรรมเกษตรแบบผสมผสาน พื้นที่สวนยางพารามีระยะห่างไกลกับแหล่งชุมชนประมาณ 4 - 5 กิโลเมตร ลักษณะของดินในพื้นที่ปลูกยางพาราเป็นดินร่วนปนดินเหนียว และมีความเหมาะสมในระดับปานกลาง

5) สภาพพื้นฐานทางชีวภาพบางประการของสวนยางพาราของเกษตรกรชาวสวนยาง เป็นการทำสวนยางพาราร่วมกับกิจกรรมเกษตรแบบผสมผสาน ปลูกโดยนิยมใช้ยางตาเขียวพันธุ์ RRIM 600 ในระยะปลูก 4 x 6 เมตร การเตรียมพื้นที่ปลูก เริ่มจากตัดโค่นต้นยางพาราเดิมจำหน่ายไม้ และเผาทำลายเศษไม้ เตรียมดินปลูกยางพารา ปลูกพืชคลุมดิน และปลูกกล้วยเป็นพืชแซม ทำการกำจัดวัชพืชโดยใช้สารเคมีกำจัด และใช้ปุ๋ยเคมีร่วมกับปุ๋ยอินทรีย์แก่ต้นยางพารา พบโรครากขาวและเพลี้ยหอยในสวนยางพารา และมีความสามารถในการป้องกันโรค แมลง และสัตว์ที่เป็นศัตรูได้ในระดับปานกลาง

6) ความเหมาะสมในสภาพด้านนโยบาย การเมือง ความมั่นคงปลอดภัย วิชาการ นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ และการต่างประเทศ โดยภาพรวมเกษตรกรชาวสวนยางมีความคิดเห็นโดยเฉลี่ยในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในประเด็นหลัก 6 ประเด็น มีความคิดเห็นในระดับมาก 1 ประเด็น ได้แก่ ด้านนักวิชาการและเจ้าหน้าที่ และมีความคิดเห็นในระดับปานกลาง 5 ประเด็น ได้แก่ ด้านวิชาการ กระแสต่างประเทศ นักการเมือง ความมั่นคงปลอดภัย และนโยบายรัฐบาล

7) รูปแบบระบบการผลิตเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยาง รายย่อยใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปได้ดังนี้

(1) แนวคิดในการผลิตเพื่อการพึ่งพาตนเอง เนื่องจากเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จะประกอบอาชีพการทำสวนยางพารา จึงเรียกว่าเกษตรกรชาวสวนยาง โดยมีรายได้หลักจากการจำหน่ายผลผลิตยางพาราในรูปน้ำยางสด ยางแผ่นดิบ และยางก้อนถ้วย ในส่วนค่าตอบแทนที่เป็นเงินรายได้จะมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับราคาในตลาดยางพาราในประเทศ และความต้องการของตลาดต่างประเทศ นอกจากทำสวนยางพาราแล้วเกษตรกรชาวสวนยางรายย่อยใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้จะทำกิจกรรมเกษตรอื่นๆ ผสมผสานอยู่ด้วย ทำให้มีรายได้

มีแหล่งอาหาร และมีปัจจัยอย่างอื่นๆ ที่จะสนองความต้องการของเกษตรกรและครอบครัวได้ จวบจนกระทั่งวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2547 ได้เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบขึ้นในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และเหตุการณ์ได้เพิ่มระดับความรุนแรงขึ้นอย่างต่อเนื่องจนเป็นปัญหาด้านความมั่นคงของประเทศจนถึงปัจจุบัน ทำให้เกษตรกรชาวสวนยางไม่สามารถออกไปประกอบอาชีพในการทำสวนยางพารา และกรีดยางพาราได้ตามปกติ นอกจากปัญหาเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ดังกล่าวแล้ว ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2555 ยางพาราได้เกิดความผันผวนด้านราคา ทำให้ยางพาราราคาตกต่ำอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันเช่นเดียวกัน ทำให้เกษตรกรชาวสวนยางต้องหารายได้เสริมจากการทำอาชีพอื่นๆ เช่น มีเกษตรกรชาวสวนยางหลายรายที่ปรับเปลี่ยนรูปแบบระบบการทำฟาร์มสวนยางพารา และเพิ่มการทำกิจกรรมเกษตรแบบผสมผสานเพื่อเพิ่มรายได้ และเพื่อเป็นแหล่งของความต้องการในปัจจัยสี่ของครอบครัว และเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคม จึงเป็นที่มาของแนวคิดในการผลิต และการส่งเสริมเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

(2) รูปแบบการผลิตเพื่อการพึ่งพาตนเอง สรุปได้ดังนี้

ก. ระบบการทำฟาร์มสวนยางร่วมกับกิจกรรมการเกษตรแบบผสมผสาน การทำฟาร์มในรูปแบบนี้เป็นระบบการทำฟาร์มสวนยางที่เกษตรกรชาวสวนยางรายย่อยในเขตพื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ในอดีตที่เรียกว่า “สวนคู่ขนง” ซึ่งเป็นสวนที่มีทั้งไม้ผล ยางพารา ไม้ใช้สอย พืชสมุนไพร และการเลี้ยงสัตว์ชนิดต่างๆ ร่วมอยู่ด้วย นับเป็นสวนมรดกของบรรพบุรุษที่ปลูกไว้ให้ลูกหลานได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน เช่น สวนคู่ขนงแถบลุ่มน้ำสาหรูรี

ข. ระบบการทำฟาร์มสวนยางร่วมกับการปลูกพืชอย่างใดอย่างหนึ่ง ได้แก่ การปลูกพืชแซม เช่น การปลูกกล้วยแซมสวนยาง การปลูกสละหรือระกำหวานแซมสวนยาง เป็นต้น การทำฟาร์มสวนยางร่วมกับการปลูกไม้ยืนต้น เช่น การปลูกทุเรียน ลองกอง มังคุด ไม้ใช้สอยชนิดต่างๆ และการทำนา เป็นต้น

ค. ระบบการทำฟาร์มสวนยางร่วมกับการเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรชาวสวนยางในเขตพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ นอกจากทำสวนยางพาราแล้วยังมีการเลี้ยงสัตว์ประเภทต่างๆ เช่น เกษตรกรชาวสวนยางในอำเภอช้าง จังหวัดนราธิวาส จะทำฟาร์มสวนยางร่วมกับการเลี้ยงแพะ เกษตรกรชาวสวนยางในอำเภอบางเตย อำเภอบันนังสตา อำเภอธารโต จังหวัดยะลา จะทำฟาร์มสวนยางร่วมกับการเลี้ยงไก่เบตง เกษตรกรชาวสวนยางในอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี จะทำฟาร์มสวนยางร่วมกับการเลี้ยงไก่ และเลี้ยงปลา เป็นต้น

8) ศักยภาพระบบการผลิตเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปได้ดังนี้

(1) ศักยภาพระบบการผลิตเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้พบว่าโดยภาพรวมมีการปฏิบัติโดยเฉลี่ยในระดับมาก เมื่อพิจารณาในมิติการพึ่งพาตนเองใน 5 มิติ มีการปฏิบัติในระดับมาก 2 มิติ ได้แก่ มิติด้านจิตใจ มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อม และมีการปฏิบัติในระดับปานกลาง 3 มิติ ได้แก่ มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านเทคโนโลยี มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ก. มิติด้านจิตใจ พบว่าโดยภาพรวมมีการปฏิบัติโดยเฉลี่ยในระดับมาก เมื่อพิจารณาในประเด็นย่อยพบว่ามีการปฏิบัติในระดับมากใน 3 ประเด็น ได้แก่ การร่วมกันป้องกันและลดอันตราย ไม่โลภ ไม่โกรธ และลดละเลิกอบายมุขในชุมชน การยึดมั่นปฏิบัติตามหลักทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา และการมีปัญญา กล่าวหาญ เสียดสละ เพื่อให้มีความรู้สึกถึงความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต และมีการปฏิบัติในระดับปานกลาง ใน 2 ประเด็น ได้แก่ การมีสภาพจิตใจที่กล้าแข็งในการที่จะต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคในการหาเลี้ยงชีพ และการมีจิตอาสาเพื่อส่วนรวม และการสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกรชาวสวนยาง

ข. มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อม พบว่าโดยภาพรวมมีการปฏิบัติโดยเฉลี่ยในระดับมาก เมื่อพิจารณาในประเด็นย่อยพบว่ามีการปฏิบัติในระดับมากใน 3 ประเด็น ได้แก่ การมีแร่ธาตุอาหารในดินมีในปริมาณมากและยางพาราสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ การมีความหลากหลายทางชีวภาพและสิ่งมีชีวิตต่างๆ ในสวนยางพารา และการที่สภาพดินในสวนยางพารามีความอุดมสมบูรณ์ และมีการปฏิบัติในระดับปานกลางใน 2 ประเด็น ได้แก่ การมีน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคมีเพียงพอ และการมีสภาพภูมิอากาศที่มีความเหมาะสม

ค. มิติด้านเศรษฐกิจ พบว่าโดยภาพรวมมีการปฏิบัติโดยเฉลี่ยในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในประเด็นย่อยพบว่ามีการปฏิบัติในระดับมากใน 3 ประเด็น ได้แก่ การมีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิตและสามารถจัดหาปัจจัยสี่ได้อย่างเพียงพอ การได้รับการสนับสนุนเงินทุนและปัจจัยการผลิตจากภาครัฐ และการจำหน่ายผลผลิตยางพาราได้ราคาเพิ่มสูงขึ้น และมีการปฏิบัติในระดับปานกลางใน 2 ประเด็น ได้แก่ การมีความรู้และความเข้าใจในหลักการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเอง เกษตรทฤษฎีใหม่ และเศรษฐกิจพอเพียง และการมีเงินออมสำรองไว้ในครอบครัว

ง. มิติด้านเทคโนโลยี พบว่าโดยภาพรวมมีการปฏิบัติโดยเฉลี่ยในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในประเด็นย่อยพบว่ามีการปฏิบัติในระดับมากใน 2 ประเด็น ได้แก่ การทำสวนยางพาราร่วมกิจกรรมเกษตรแบบผสมผสาน และการใช้เทคโนโลยีพื้นบ้าน/ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนยางพารา และมีการปฏิบัติในระดับปานกลางใน 3 ประเด็น ได้แก่ การ

จัดตั้งศูนย์ถ่ายทอด/บริการข้อมูลข่าวสารเรื่องยางพารา การร่วมผลิตยางพาราแบบใหม่ในชุมชน เพื่อลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิต และการพัฒนาเครื่องมือการเกษตรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต

จ. *มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม* พบว่าโดยภาพรวมมีการปฏิบัติโดยเฉลี่ยในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในประเด็นย่อยพบว่าการปฏิบัติในระดับมากใน 2 ประเด็น ได้แก่ การสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรในการรวมกลุ่มการผลิตและจำหน่าย และการร่วมอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่หลากหลาย และมีการปฏิบัติในระดับปานกลางใน 3 ประเด็น ได้แก่ การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ชุมชน และเป็นเครือข่าย การส่งเสริมพัฒนาในการเป็นผู้นำที่ดีมีประสิทธิภาพและการให้ความสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการส่งเสริมการสร้างแผนงานชุมชน/การให้ความร่วมมือในการรักษาความสงบเรียบร้อยในชุมชน

(2) *เปรียบเทียบศักยภาพในการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยาง* รายย่อย 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มการทำสวนยางและกิจกรรมเกษตรแบบผสมผสาน จำนวน 76 ราย กลุ่มการทำสวนยางและการปลูกพืช จำนวน 39 ราย และกลุ่มการทำสวนยางและการเลี้ยงสัตว์ จำนวน 17 ราย รวม 132 ราย พบว่าจากการเปรียบเทียบศักยภาพในมิติการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยาง 3 กลุ่ม โดยใช้สถิติ F-test ในประเด็นมิติการพึ่งพาตนเองใน 5 มิติ สรุปได้ดังนี้

ก. *มิติด้านเทคโนโลยี* พบว่าโดยภาพรวมผลการเปรียบเทียบศักยภาพในประเด็นย่อยต่างๆ จำนวน 5 ประเด็นในมิติด้านเทคโนโลยี ของเกษตรกรชาวสวนยาง 3 กลุ่ม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และในประเด็นย่อยพบที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติที่ระดับ 0.01 ใน 2 ประเด็น ได้แก่ การพัฒนาเครื่องมือการเกษตรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตยางพารา และการจัดตั้งศูนย์ถ่ายทอด/บริการข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตร และมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ใน 2 ประเด็น ได้แก่ การทำสวนยางพาราร่วมกิจกรรมเกษตรแบบผสมผสาน และการใช้เทคโนโลยีพื้นบ้าน/ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการยางพารา

ข. *มิติด้านเศรษฐกิจ* พบว่าโดยภาพรวมผลการเปรียบเทียบศักยภาพในประเด็นย่อยต่างๆ จำนวน 5 ประเด็นในมิติด้านเศรษฐกิจ ของเกษตรกรชาวสวนยาง 3 กลุ่ม ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติ และในประเด็นย่อยพบที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ใน 2 ประเด็น ได้แก่ รายได้มีเพียงพอต่อการดำรงชีวิตและสามารถจัดหาปัจจัยสี่ได้อย่างเพียงพอ และการได้รับการสนับสนุนเงินทุนและปัจจัยการผลิตจากหน่วยงานภาครัฐ

ค. *มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อม* พบว่าโดยภาพรวมผลการเปรียบเทียบศักยภาพในประเด็นย่อยต่างๆ จำนวน 5 ประเด็นในมิติด้านทรัพยากรธรรมชาติ/

สิ่งแวดล้อม ของเกษตรกรชาวสวนยาง 3 กลุ่ม ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ รวมทั้งในประเด็นย่อย

ง. มิติด้านจิตใจ พบว่าโดยภาพรวมผลการเปรียบเทียบศักยภาพในประเด็นย่อยต่าง ๆ จำนวน 5 ประเด็นในมิติด้านจิตใจ ของเกษตรกรชาวสวนยาง 3 กลุ่ม ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และในประเด็นย่อยพบว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติที่ระดับ 0.01 ใน 2 ประเด็น ได้แก่ การมีปัญหา/กลัหาย/เสียสละ เพื่อให้มีความรู้สึถึง ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต และการยึดมั่นปฏิบัติตามหลักทางสายกลาง และมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติที่ระดับ 0.05 ใน 1 ประเด็น ได้แก่ สภาพจิตใจที่กล้าแข็งในการที่จะต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคในการหาเลี้ยงชีพ

จ. มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม พบว่าโดยภาพรวมผลการเปรียบเทียบศักยภาพในประเด็นย่อยต่างๆ จำนวน 5 ประเด็นในมิติด้านสังคมและวัฒนธรรม ของเกษตรกรชาวสวนยาง 3 กลุ่ม ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และในประเด็นย่อยพบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ใน 2 ประเด็น ได้แก่ การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม/ชุมชนและเป็นเครือข่าย และการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรในการรวมกลุ่มกันผลิตและจำหน่าย

9) เปรียบเทียบลักษณะ จุดเด่น จุดด้อย ระบบการผลิต และข้อพิจารณาของแต่ละรูปแบบระบบการทำฟาร์มสวนยางของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่ามีระบบการทำฟาร์มสวนยางใน 3 รูปแบบ สรุปได้ดังนี้

(1) ระบบการทำฟาร์มสวนยางร่วมกับกิจกรรมการเกษตรแบบผสมผสาน ลักษณะการทำฟาร์ม คือ ปลูกยางพารา และทำการเกษตรแบบผสมผสานหลายๆ กิจกรรม และเป็นกิจกรรมที่สอดคล้อง เกื้อหนุนกัน เช่น ปลูกยางพารา เลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา ปลูกผัก ไม้ผล ไม้ยืนต้นใช้สอย หรือจัดทำโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ โครงการไร่นาสวนผสมตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง และโครงการเกษตรผสมผสาน จุดเด่น คือ กิจกรรมในโครงการเกษตรแบบผสมผสาน จะเกื้อกูล สนับสนุนซึ่งกันและกัน เช่น โครงการเลี้ยงไก่บนบ่อปลา ในส่วนบริเวณขอบบ่อปลูกพืชผัก จะทำให้มีแหล่งอาหาร และเพิ่มรายได้ในครัวเรือน ข้อจำกัด คือ ยังขาดความรู้ และการจัดการ เนื่องจากการทำเกษตรแบบผสมผสานในหลายรูปแบบ เกษตรกรจำเป็นต้องมีความรู้ความชำนาญในบางทักษะ ซึ่งจำเป็นต้องมีความรู้และการจัดการที่ถูกต้อง และข้อพิจารณา คือ สามารถปรับเปลี่ยนชนิดของกิจกรรมการเกษตรตามความเหมาะสมของสถานการณ์ได้ตลอด

(2) ระบบการทำฟาร์มสวนยางร่วมกับการปลูกพืช ลักษณะการทำฟาร์ม คือ ปลูกยางพารา ปลูกพืชแซม ไม้ผลไม่ใช้สอย และทำนา จุดเด่น คือ มีข้าว พืชอาหาร ไม้ใช้สอย

เพื่อการบริโภค ใช้สอย และจำหน่าย ข้อจำกัด คือ ยังขาดความรู้ และการจัดการ เกษตรกรต้องศึกษารายละเอียดของกิจกรรมการเกษตรที่ดำเนินการ เพราะความเปลี่ยนแปลงของสภาพฟ้าอากาศ โรคแมลง และเกษตรกรควรให้ความสำคัญต่อการจัดการในการเพิ่มมูลค่าผลผลิตสินค้าเกษตร ข้อพิจารณา คือ ปรับเปลี่ยนชนิดของพืชตามความเหมาะสมกับสภาพภูมิสังคม และในกรณีปลูกพืชร่วมยาง ต้องพิจารณาร่มเงาของพืชที่ปลูกว่ามีการสนับสนุน การแย่งอาหารกัน การเจริญเติบโตของพืช และความสามารถในการแพร่กระจายของรากพืชสนับสนุน หรือมีความขัดแย้งกัน

(3) ระบบการทำฟาร์มสวนยางร่วมกับการเลี้ยงสัตว์ ลักษณะการทำฟาร์ม คือ ปลูกยางพารา และเลี้ยงสัตว์ เช่น โค แพะ แกะ สัตว์ปีก และสัตว์น้ำ เป็นต้น จุดเด่น คือ มีแหล่งอาหารโปรตีนจากสัตว์ และสามารถเพิ่มรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตทางด้านสัตว์ได้ ข้อจำกัด คือ ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ และการจัดการ เกษตรกรชาวสวนยางผู้ที่สนใจจะเลี้ยงสัตว์ชนิดหนึ่งชนิดใดนั้น ต้องคำนึงถึงคุณสมบัติเบื้องต้น เช่น ความรักสัตว์ ความรู้ความชำนาญ ทุน นิสัย ความรับผิดชอบ เหมาะสมระดับใด หากขาดคุณสมบัติดังกล่าวอาจทำให้การทำสวนยางร่วมกับการเลี้ยงสัตว์ไม่ประสบความสำเร็จ ข้อพิจารณา คือ ปรับเปลี่ยนชนิดของสัตว์เลี้ยงตามความเหมาะสมกับความรู้ความสามารถ สภาพภูมิสังคม ทุน และความต้องการของตลาด

นอกจากนั้นความแตกต่างของระบบการทำฟาร์มสวนยางในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จะเป็นไปตามสภาพพื้นฐานปัจจัยภายในของเกษตรกร เช่น ภูมิสังคม เศรษฐกิจ กายภาพ ชีวภาพ ปัจจัยภายนอกของเกษตรกร เช่น นโยบาย การเมือง เจ้าหน้าที่ นักวิชาการ ความมั่นคง และปัจจัยภายนอกประเทศ เช่น กระแสต่างประเทศ เป็นต้น

10) ความพึงพอใจต่อระบบการผลิตเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่าโดยภาพรวมเกษตรกรชาวสวนยางมีความพึงพอใจในมิติการพึ่งพาตนเองโดยเฉลี่ยในระดับปานกลาง ประกอบด้วยมิติด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อม ด้านจิตใจ ด้านเทคโนโลยี และมิติด้านเศรษฐกิจ รายละเอียด ดังนี้

(1) มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม พบว่าโดยภาพรวมเกษตรกรชาวสวนยางมีความพึงพอใจโดยเฉลี่ยในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในประเด็นย่อยพบว่ามีความพึงพอใจในระดับมากใน 1 ประเด็น คือ การส่งเสริมพัฒนาในการเป็นผู้นำที่ดีมีประสิทธิภาพ และการให้ความสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และมีความพึงพอใจในระดับปานกลาง ใน 4 ประเด็น คือ การส่งเสริมการสร้างแผนงานชุมชน/การให้ความร่วมมือในการรักษาความสงบเรียบร้อยในชุมชน การสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรในการรวมกลุ่มการผลิตและจำหน่าย การร่วมอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่หลากหลาย และการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นชุมชน และเป็นเครือข่าย

(2) *มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อม* พบว่าโดยภาพรวมเกษตรกรชาวสวนยางมีความพึงพอใจโดยเฉลี่ยในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในประเด็นย่อยพบว่ามีความพึงพอใจในระดับมากใน 1 ประเด็น คือ การที่คุณสมบัติของดินในสวนยางพารามีความอุดมสมบูรณ์ และมีความพึงพอใจในระดับปานกลางใน 4 ประเด็น ได้แก่ การมีแร่ธาตุอาหารในดินในปริมาณมากและยางพาราสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ การมีน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคมีเพียงพอ การมีสภาพภูมิอากาศที่มีความเหมาะสม และการมีความหลากหลายทางชีวภาพ

(3) *มิติด้านจิตใจ* พบว่าโดยภาพรวมเกษตรกรชาวสวนยางมีความพึงพอใจโดยเฉลี่ยในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในประเด็นย่อยพบว่ามีความพึงพอใจในระดับมากใน 1 ประเด็น คือ การยึดมั่นปฏิบัติตามหลักทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา และมีความพึงพอใจในระดับปานกลางใน 4 ประเด็น คือ การร่วมการป้องกันกิลเลสตันหา ไมโลก ไมโครธ และลดละ เลิก อบายมุข และการสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกรชาวสวนยาง การมีสภาพจิตใจที่กล้าแข็งในการที่จะต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคในการหาเลี้ยงชีพ และการมีปัญหา กล้าหาญ เสียสละ เพื่อให้มีความรู้ถึงถึงความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต

(4) *มิติด้านเทคโนโลยี* พบว่าโดยภาพรวมเกษตรกรชาวสวนยางมีความพึงพอใจโดยเฉลี่ยในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในประเด็นย่อยพบว่ามีความพึงพอใจในระดับปานกลางใน 5 ประเด็น คือ การจัดตั้งศูนย์ถ่ายทอด/บริการข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตร การทำสวนยางพาราร่วมกับกิจกรรมเกษตรแบบผสมผสาน การใช้เทคโนโลยีพื้นบ้าน/ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนยางพารา การพัฒนาเครื่องมือการเกษตรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตยางพารา และการร่วมผลิตยางพาราแบบใหม่ในชุมชนเพื่อลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิต

(5) *มิติด้านเศรษฐกิจ* พบว่าโดยภาพรวมเกษตรกรชาวสวนยางมีความพึงพอใจโดยเฉลี่ยในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในประเด็นย่อยพบว่ามีความพึงพอใจในระดับปานกลางใน 5 ประเด็น คือ การจำหน่ายผลผลิตยางพาราได้ราคาเพิ่มสูงขึ้น การได้รับการสนับสนุนเงินทุนและปัจจัยการผลิตจากหน่วยงานภาครัฐ การมีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิตและสามารถจัดหาปัจจัยสี่ได้อย่างเพียงพอ การมีความรู้และความเข้าใจในหลักการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเอง เกษตรทฤษฎีใหม่ และเศรษฐกิจ และการมีเงินออมมีสำรองไว้ในครอบครัว

11) *เปรียบเทียบความพึงพอใจในการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยาง*
 รายย่อย 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มการทำสวนยางและกิจกรรมเกษตรแบบผสมผสาน จำนวน 76 ราย กลุ่มการทำสวนยางและการปลูกพืช จำนวน 39 ราย และกลุ่มการทำสวนยางและการเลี้ยงสัตว์ จำนวน 17 ราย รวม 132 ราย โดยใช้สถิติ F-test ในประเด็นมิติการพึ่งพาตนเอง 5 มิติ ผลการศึกษา สรุปได้ดังนี้

(1) *มิติด้านเทคโนโลยี* พบว่าโดยภาพรวมผลการเปรียบเทียบระดับความพึงพอใจในประเด็นย่อยต่างๆ จำนวน 5 ประเด็นในมิติด้านเทคโนโลยี ของเกษตรกรชาวสวนยาง 3 กลุ่ม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และในประเด็นย่อยมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติที่ระดับ 0.01 ใน 2 ประเด็น คือ การพัฒนาเครื่องมือการเกษตรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตยางพารา และการทำสวนยางพาราร่วมกิจกรรมเกษตรแบบผสมผสาน

(2) *มิติด้านเศรษฐกิจ* พบว่าโดยภาพรวมผลการเปรียบเทียบระดับความพึงพอใจในประเด็นย่อยต่างๆ จำนวน 5 ประเด็นในมิติด้านเศรษฐกิจ ของเกษตรกรชาวสวนยาง 3 กลุ่ม ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และในประเด็นย่อยมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติที่ระดับ 0.01 ใน 2 ประเด็น คือ การได้รับการสนับสนุนเงินทุนและปัจจัยการผลิตจากหน่วยงานภาครัฐ และความรู้และความเข้าใจในหลักการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเอง เกษตรทฤษฎีใหม่ และเศรษฐกิจพอเพียง และมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ใน 2 ประเด็น ได้แก่ การมีเงินออมมีสำรองไว้ในครอบครัว และการจำหน่ายผลผลิตยางพาราได้ราคาเพิ่มสูงขึ้น

(3) *มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อม* พบว่าโดยภาพรวมผลการเปรียบเทียบระดับความพึงพอใจในประเด็นย่อยต่างๆ จำนวน 5 ประเด็นในมิติด้านทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อม ของเกษตรกรชาวสวนยาง 3 กลุ่ม ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และในประเด็นย่อยมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติที่ระดับ 0.01 ใน 1 ประเด็น คือ การมีสภาพภูมิอากาศที่มีความเหมาะสม

(4) *มิติด้านจิตใจ* พบว่าโดยภาพรวมผลการเปรียบเทียบระดับความพึงพอใจในประเด็นย่อยต่างๆ จำนวน 5 ประเด็นในมิติด้านจิตใจ ของเกษตรกรชาวสวนยาง 3 กลุ่ม ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และในประเด็นย่อยมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติที่ระดับ 0.01 ใน 2 ประเด็น ได้แก่ การมีสภาพจิตใจที่กล้าแข็งในการที่จะต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคในการหาเลี้ยงชีพ และการมีจิตอาสาเพื่อส่วนรวมและสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกรชาวสวนยาง

(5) *มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม* พบว่าโดยภาพรวมผลการเปรียบเทียบระดับความพึงพอใจในประเด็นย่อยต่างๆ จำนวน 5 ประเด็นในมิติด้านสังคมและวัฒนธรรม ของเกษตรกรชาวสวนยาง 3 กลุ่ม ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และในประเด็นย่อยมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติที่ระดับ 0.01 ใน 2 ประเด็น ได้แก่ การส่งเสริมการสร้างแผนงานชุมชนและร่วมการรักษาสงบเรียบร้อยในชุมชน และการส่งเสริมพัฒนาในการเป็นผู้นำที่ดี มีประสิทธิภาพ/การให้ความสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

1.3.2 ปัจจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับระบบการผลิตเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

1) ปัจจัยในมิติ TERMS ที่มีความสัมพันธ์กับระบบการผลิตเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปได้ดังนี้

(1) มิติด้านเทคโนโลยี พบว่ามีประเด็นที่สำคัญ ประกอบด้วย การทำสวนยางพาราร่วมกิจกรรมเกษตรแบบผสมผสาน การใช้เทคโนโลยีพื้นบ้าน/ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการยางพารา การจัดตั้งศูนย์ถ่ายทอด/บริการข้อมูลข่าวสาร การร่วมผลิตยางพาราแบบใหม่ในชุมชนเพื่อลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิต และการพัฒนาเครื่องมือการเกษตรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตยางพารา

(2) มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านนี้มีประเด็นที่สำคัญประกอบด้วย รายได้มีเพียงพอต่อการดำรงชีวิตและสามารถจัดหาปัจจัยสี่ได้อย่างเพียงพอ การได้รับการสนับสนุนเงินทุนและปัจจัยการผลิตจากหน่วยงานภาครัฐ จำหน่ายผลผลิตยางพาราได้ราคาเพิ่มสูงขึ้น ความรู้และความเข้าใจในหลักการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเอง เกษตรทฤษฎีใหม่ และเศรษฐกิจพอเพียง และการมีเงินออมสำรองไว้ในครอบครัว

(3) มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มิติด้านนี้มีประเด็นที่สำคัญประกอบด้วย การที่ดินมีธาตุอาหารในปริมาณมากและยางพาราสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ การมีความหลากหลายทางชีวภาพและสิ่งมีชีวิตต่างๆ ในสวนยางพารา การที่ดินในสวนยางพารามีความอุดมสมบูรณ์ การมีน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคมีเพียงพอ และการมีสภาพภูมิอากาศเหมาะสม

(4) มิติด้านจิตใจ มิติด้านนี้มีประเด็นที่สำคัญประกอบด้วย การร่วมกันป้องกันกิลเลศตณหา ไมโลภ ไมโกรธ และลดละเลิกอบายมุขในพื้นที่ การปฏิบัติตามหลักทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา การมีปัญญา กล้าหาญ เสียสละ เพื่อให้มีความรู้ลึกถึงความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต การมีสภาพจิตใจที่กล้าแข็งในการที่จะต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคในการหาเลี้ยงชีพ และการมีการมีจิตอาสาเพื่อส่วนรวม และการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรชาวสวนยาง

(5) มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม ประเด็นที่สำคัญประกอบด้วย การสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรในการรวมกันผลิตและจำหน่าย การร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่หลากหลาย การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นชุมชน เป็นเครือข่าย การส่งเสริมพัฒนาในการเป็นผู้นำที่ดีมีประสิทธิภาพ/ การให้ความสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการส่งเสริมการสร้างแผนงานชุมชน/การให้ความสำคัญสงบเรียบร้อยในชุมชน

2) ปัจจัยภายในและภายนอกที่มีความเกี่ยวข้องในระบบการผลิตเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปได้ดังนี้

(1) ปัจจัยภายใน ประกอบด้วย

ก. จุดแข็ง (strengths) ได้แก่ ก) การดำเนินชีวิตยึดมั่นในหลักการและแนวทางศาสนา เกษตรกรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม มักจะยึดมั่นในหลักศรัทธาและหลักปฏิบัติของศาสนาอย่างเคร่งครัด ข) การมีเงินออมเป็นทุนสำรองในการทำกิจกรรมเกษตร เกษตรกรส่วนใหญ่จะทำสวนยางพาราโดยขอรับการสงเคราะห์ด้านเงินทุนและปัจจัยการผลิตจากสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางในพื้นที่ โดยค่าตอบแทนที่เป็นเงินค่าจ้างในการทำสวนยางบางส่วนที่ได้รับการสนับสนุน เกษตรกรจะเป็นผู้ดำเนินการทำเอง และเก็บเงินสะสมค่าสนับสนุนค่าจ้างในการทำสวนยางดังกล่าวจากสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางไว้เป็นเงินออมเป็นทุนสำรองในการทำกิจกรรมเกษตรของครอบครัวต่อไป ค) การมีประสบการณ์การทำสวนยางพารามาช้านาน เกษตรกรมีอาชีพทำสวนยางพาราดูแลกันมาหลายชั่วอายุคน ทำให้มีประสบการณ์และความชำนาญในการทำสวนยางพารา

ข. จุดอ่อน (weaknesses) ได้แก่ ก) เกษตรกรขาดการจัดการความรู้ และการจัดการข้อมูลข่าวสาร เกษตรกรเพราะได้รับการศึกษาน้อย ขาดความกระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้ และไม่สามารถเข้าถึงสื่อทางการเกษตร ข) ระบบสารสนเทศ และการสื่อสารอยู่ในระดับต่ำ เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีความสามารถในการเข้าถึงระบบสารสนเทศ และไม่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้ ต้องอาศัยผ่านการแปลความหมาย ค) การรวมกลุ่มของเกษตรกรยังไม่เข้มแข็ง เกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจหรือไม่เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่ม ง) โครงสร้างการปลูกยางพาราเป็นเกษตรกรรายย่อย ทำให้มีต้นทุนสูงในการรวบรวมผลผลิต การทำสวนยางพาราในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จะเป็นเกษตรกรชาวสวนยางรายย่อย และมีพื้นที่สวนยางพาราขนาดเล็กเฉลี่ยประมาณ 10.41 ไร่ต่อครอบครัว จึงทำให้มีต้นทุนในการดำเนินการต่างๆ สูง จ) ขาดแคลนแรงงานกรีดยางที่มีฝีมือ เนื่องจากความผันผวนของราคาที่ยกตัวอย่างต่อเนื่อง ทำให้แรงงานกรีดยางที่มีฝีมือได้ออกไปประกอบอาชีพอื่นๆ และเกษตรกรชาวสวนยางจำนวนหนึ่งได้ไปรับจ้างกรีดยางพาราที่ประเทศมาเลเซียซึ่งให้ค่าตอบแทนสูงกว่า ฉ) ไม่มีโรงงานแปรรูปผลิตภัณฑ์ยาง และโรงงานแปรรูปผลิตภัณฑ์ยางขึ้นในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

(2) ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย

ก. โอกาส (opportunities) ได้แก่ ก) ความต้องการผลผลิตยางพาราของประเทศมาเลเซียซึ่งเป็นประเทศเพื่อนบ้านมีมาก ทั้งนี้เนื่องจากประเทศมาเลเซียมีโรงงานแปรรูปผลิตภัณฑ์หลายโรงงาน แต่ละโรงงานต้องการผลผลิตยางพาราเป็นวัตถุดิบเบื้องต้นในการทำ

ผลิตภัณฑ์ต่างๆ แต่ประเทศมาเลเซียได้เปลี่ยนพื้นที่ปลูกยางพาราเป็นพืชปาล์มน้ำมันที่ให้ผลตอบแทนดีกว่าทดแทน จึงทำให้ความต้องการผลผลิตยางพาราของประเทศไทยมีมาก ข) ที่ตั้งมีความได้เปรียบในเชิงภูมิศาสตร์ และเป็นเมืองชายแดนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม สามารถเชื่อมโยงไปสู่เอเชียตะวันออก อาเซียน เอเชียใต้ และตะวันออกกลาง ค) ประเทศไทยอยู่ในพื้นที่ความร่วมมือของโครงการพัฒนาเศรษฐกิจสามฝ่าย อินโดนีเซีย-มาเลเซีย-ไทย (IMT-GT: Indonesia-Malaysia-Thailand Growth) โดยทั้งอินโดนีเซีย มาเลเซีย และไทย เป็นประเทศที่ปลูกยางพาราและมีรายได้จากผลผลิตและผลิตภัณฑ์ยางพารา ดังนั้นการร่วมมือกันในโครงการพัฒนาเศรษฐกิจด้านต่างๆ ย่อมส่งผลดีต่อภาพรวมของทั้ง 3 ประเทศ เช่น การควบคุมปริมาณสินค้า การร่วมสร้างอำนาจต่อรองในการจำหน่ายผลผลิตและผลิตภัณฑ์ เป็นต้น ง) ความเจริญเติบโตของอาเซียน ทำให้มีการร่วมมือในหลายลักษณะ รวมทั้งมีการผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมยางที่มากขึ้น เนื่องจากเป็นตลาดรวมอาเซียน

ข. อุปสรรค (threats) ได้แก่ ก) อยู่ในพื้นที่เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้กระทบต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ข) นโยบายภาครัฐไม่ชัดเจน รัฐควรกำหนดนโยบายในการควบคุมการผลิต การจัดโซนนิ่ง การตลาด และการให้ความช่วยเหลือเกษตรกรที่ชัดเจนจริงจัง ค) นักลงทุนต่างพื้นที่ไม่กล้าเข้ามาลงทุน และรับซื้อผลผลิต เพราะไม่มีความมั่นใจในสถานการณ์ความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

1.3.3 รูปแบบ ประเด็น และปัญหาการส่งเสริมเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการศึกษา สรุปได้ดังนี้

1) วิธีการส่งเสริมการเกษตรใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วย (1) ระดับบุคคล ได้แก่ เจ้าพนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง เพื่อนบ้าน เจ้าหน้าที่ส่งเสริมกรมส่งเสริมการเกษตร เจ้าหน้าที่กรมวิชาการเกษตร เจ้าหน้าที่ศูนย์/ตลาดรวมยางพารา และพ่อค้าคนกลาง (2) ระดับกลุ่ม ได้แก่ การฝึกอบรม การสาธิต การประชุมกลุ่ม การนำไปศึกษาดูงานต่างจังหวัด เพื่อศึกษาเปรียบเทียบและเพิ่มประสบการณ์ และการจัดงานวันเกษตรกร (3) ระดับมวลชน ได้แก่ นิทรรศการ วิชชุโทรทัศน์ วิชชุกระจายเสียง การรณรงค์ การประกวดการแข่งขัน การจัดกิจกรรมบันเทิง สื่อสิ่งพิมพ์ และการจัดขบวนแห่

2) ลักษณะการส่งเสริมเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วย (1) ส่งเสริมการเรียนรู้จากแปลงตัวอย่างในท้องถิ่น (2) ส่งเสริมการรวบรวมผู้รู้ในภูมิสังคม (3) ส่งเสริมการให้ความรู้และจัดเวทีสนทนาให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน แกนนำเกษตรกร และเกษตรกร (4) ส่งเสริม ให้ครบวงจร และเชื่อมโยงเครือข่าย (5) จัดประกวด รณรงค์ และ แข่งขันผลผลิต

เกษตร (6) ส่งเสริมการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นสำหรับเยาวชน (7) ส่งเสริมการให้เกษตรกรมีส่วนร่วมเรียนรู้ อย่างไรก็ตามในการส่งเสริมควรให้ความสำคัญของระบบสวนยางกับจิตใจ ความมั่นคงทางอาหาร ความสำคัญต่อสุขภาพ และระบบนิเวศ โดยในการส่งเสริมนั้นไม่ได้ให้เกษตรกรชาวสวนยางมองแต่รายได้ที่เป็นตัวเงินเท่านั้น แต่จะให้ความสำคัญต่อความสุขทางจิตใจ ความมั่นคงทางอาหาร ความปลอดภัยจากสารพิษตกค้างในอาหาร สุขภาพมีความแข็งแรง ปลอดภัยจากสารเคมีเกษตรทั้งหลาย ตลอดจนการให้ความสำคัญต่อระบบนิเวศ และทรัพยากรธรรมชาติ

3) รูปแบบการส่งเสริมเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่าโดยทั่วไป มีการดำเนินการอยู่ใน 6 รูปแบบ และสามารถเรียงตามลำดับความสำคัญ ได้แก่ (1) รูปแบบการส่งเสริมแบบบูรณาการ (integrated approach) (2) รูปแบบการฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน (training and visiting approach: T & V approach) (3) รูปแบบการส่งเสริมแบบการมีส่วนร่วม (participatory approach) (4) รูปแบบการส่งเสริมอื่นๆ ที่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (5) รูปแบบการบริการเบ็ดเสร็จที่จุดเดียว (one-stop service approach) และ (6) รูปแบบการส่งเสริมการเกษตรที่มีลักษณะเฉพาะ (particular approach) นอกจากรูปแบบดังกล่าวแล้ว พบว่ารูปแบบ (model) การส่งเสริมเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรใช้วิธีการส่งเสริมการเกษตรทั้งระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับมวลชน แก่เกษตรกรชาวสวนยาง โดยเรียนรู้จากแปลงตัวอย่างในภูมิสังคม ให้ความรู้แก่เกษตรกรและจัดเวทีสนทนา ประกวดแข่งขันผลผลิตการเกษตร การทดสอบและการให้เกษตรกรมีส่วนร่วม รวบรวมผู้รู้ในภูมิสังคม ส่งเสริมให้ครบวงจรและเชื่อมโยงเครือข่าย หลักสูตรท้องถิ่นสำหรับเยาวชน ระบบสวนยางเชื่อมโยงกับการพึ่งพาตนเองทางจิตใจ อาหาร สุขภาพ และระบบนิเวศ ดังที่กล่าวมา และควรบูรณาการวิธีการส่งเสริมแบบต่างๆ เพื่อให้มีความเหมาะสมกับภูมิสังคมของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้มากที่สุด โดยให้นำรูปแบบการส่งเสริมต่างๆ มาบูรณาการเพื่อปรับข้อบกพร่องของรูปแบบการส่งเสริมแบบต่างๆ ให้เกิดความสมบูรณ์ที่สุด และในการใช้สื่อเพื่อการส่งเสริมการเกษตรควรใช้สื่อผสมเนื่องจากเกษตรกร 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมุสลิมที่นับถือศาสนาอิสลาม ใช้ภาษาวิทท้องถิ่นในการสื่อสารประจำวัน และดำเนินชีวิตโดยยึดมั่นปฏิบัติในหลักการทางศาสนา การใช้สื่อผสมจึงเป็นการออกแบบการใช้สื่อที่น่าสนใจของสื่อต่าง ๆ มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมในพื้นที่

4) ประเด็นการส่งเสริมเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วย (1) ประเด็นด้านเทคโนโลยี ได้แก่ การพัฒนาเครื่องมือการเกษตรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต การจัดตั้งศูนย์ถ่ายทอด/บริการข้อมูลข่าวสารด้าน

การเกษตร การทำเกษตรแบบผสมผสานในสวนยางพารา การใช้เทคโนโลยีพื้นบ้าน/ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการสวนยางพารา การผลิตยางพาราแบบใหม่ในชุมชนเพื่อลดต้นทุน และการเพิ่มผลผลิตโดยใช้พันธุ์ยางใหม่ ที่เพิ่มผลผลิตต่อไร่ (2) *ประเด็นด้านเศรษฐกิจ* ได้แก่ การเก็บสำรองเงินออมไว้ใช้ในครอบครัว การจัดหาปัจจัยสี่ไว้อย่างเพียงพอ การขอรับการสนับสนุนเงินทุนและปัจจัยการผลิตจากหน่วยงานภาครัฐ และการจำหน่ายผลผลิตยางพาราได้ราคาเพิ่มสูงขึ้น (3) *ประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อม* ได้แก่ การมีธาตุอาหารในดินในปริมาณมากและยางพาราสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ การมีแหล่งน้ำเพื่อการบริโภคและอุปโภคอย่างเพียงพอ การมีสภาพดินฟ้าอากาศที่เหมาะสม การมีความหลากหลายทางชีวภาพและสิ่งมีชีวิตต่างๆ อยู่ในสวนยางพารา และการส่งเสริมการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ใช้ในสวนยางพารา (4) *ประเด็นด้านจิตใจ* ได้แก่ การมีสภาพจิตใจที่กล้าแข็งและมีความพร้อมที่จะต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่างๆ การให้ความสำคัญต่อปัญหาการป้องกันกิลเลศตณหา และลดละเลิกอบายมุข การมีจิตอาสา การร่วมกันสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรชาวสวนยาง การสร้างความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต การยึดมั่นปฏิบัติตามหลักทางสายกลาง (5) *ประเด็นด้านสังคมและวัฒนธรรม* ได้แก่ การส่งเสริมการสร้างแผนชุมชน การให้ความร่วมมือในการรักษาความสงบเรียบร้อยในชุมชน การส่งเสริมพัฒนาในการเป็นผู้นำที่ดีมีประสิทธิภาพ การให้ความสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรในการรวมกลุ่มการผลิตและจำหน่าย การร่วมอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่หลากหลาย

5) ปัญหาในการส่งเสริมเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปได้ดังนี้

(1) ปัญหาทั่วไป ได้แก่ ก) ภัยจากสถานการณ์ความไม่สงบ เกษตรกรต้องระมัดระวัง ต้องมีความรอบคอบ ในการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะการออกจากบ้านพักไปกรีดยางในเวลากลางคืน เนื่องจากกลางคืนน้ำยางจะให้ผลผลิตมากกว่าช่วงกลางวัน เพราะอากาศเย็น แต่การกรีดยางกลางคืนจะต้องมีแสงไฟส่องสว่างและติดตั้งอยู่บนส่วนของใบหน้า ซึ่งอาจเกิดอันตรายต่อชีวิตจากการถูกลอบทำร้ายได้ ข) ปัญหาความเหลื่อมล้ำของรายได้ สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ปัจจุบันส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากคนที่มีรายได้ต่ำและขาดโอกาสทางการศึกษา ทำให้การทำงานจะอยู่ในระดับรับจ้างหรือขายแรงงาน ทำให้การชักจูงไปทำในสิ่งผิดกฎหมาย หลงผิดเป็นถูก ค้ายาเสพติด และสุดท้ายถูกชักนำเข้าขบวนการแนวร่วมการก่อการร้าย ในขณะที่คนมีฐานะทางเศรษฐกิจในสังคมมีอยู่ส่วนน้อยและเป็นกลุ่มคนที่มีการศึกษาอยู่ในระดับสูง มีหน้าที่การทำงานที่ดี และได้รับการยกย่องในสังคม จึงทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคมที่เรียกว่า “รวยกระจุกจนกระจาย” และเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม 3 จังหวัด

ชายแดนภาคใต้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ค) ปัญหาขาดโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร เกษตรกรชาวสวนยางที่อยู่ในสวนยางไกลจากแหล่งชุมชน หรือบนภูเขาสูง การได้รับข้อมูลข่าวสาร การเกษตรค่อนข้างจำกัด ทำให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาเร่งด่วนได้ทันทั่วถึงที่ต่อสถานการณ์ เช่น การป้องกันการเกิดโรคระบาด การระบาดของแมลงศัตรูพืช เป็นต้น

(2) ปัญหาด้านเกษตรกร ได้แก่ ก) เกษตรกรชาวสวนยางหลายรายเคยชินต่อการได้รับการช่วยเหลือสนับสนุนปัจจัยในการผลิต ทำให้มีปัญหาในระดับความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ข) ปัญหาพื้นที่สวนยางพาราอยู่บนภูเขา ตั้งอยู่ห่างไกลชุมชน และตั้งอยู่ในพื้นที่เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบบ่อย ๆ

6) ข้อเสนอแนะและแนวทางสนับสนุนในการส่งเสริม ได้แก่ (1) ให้มีการติดตามประเมินผลโครงการ โดยให้เกษตรกรชาวสวนยางดำเนินการอย่างต่อเนื่องเป็นระยะ ๆ ทั้งก่อนเริ่มโครงการ ขณะดำเนินการ และหลังเสร็จสิ้นโครงการ (2) สร้างงานสร้างกลุ่มอาชีพให้เยาวชนประชากรใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนหนึ่งเป็นวัยรุ่นและขาดโอกาสทางการศึกษา เนื่องจากครอบครัวมีฐานะยากจนและมีจำนวนบุตรต่อครัวเรือนมากเกินไป เพื่อป้องกันปัญหาที่จะถูกชักจูงไปในทางที่ผิด รัฐบาลหรือภาคส่วนที่รับผิดชอบในพื้นที่ ควรหาอาชีพหรือโครงการต่างๆ มารองรับเยาวชนกลุ่มนี้ (3) ให้ความสำคัญกับครอบครัว การวางแผนครอบครัว ให้หลักการสอน หลักการให้ความรู้ทางศาสนาที่ถูกต้อง ป้องกันการบิดเบือน และให้การศึกษาแก่เยาวชนผู้หลงผิด

1.3.4 การได้รับข่าวสาร ความคิดเห็นต่อกระบวนการสื่อสาร (SMCR) และปัจจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

1) ความคิดเห็นของเกษตรกรชาวสวนยางต่อแหล่งและระดับการได้รับข่าวสารด้านการเกษตร พบว่าโดยภาพรวมเกษตรกรชาวสวนยางได้รับข่าวสารด้านการเกษตรโดยเฉลี่ยในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในแต่ละประเด็นพบว่าแหล่งที่ได้รับข่าวสารในระดับมาก 1 ประเด็น คือ สื่อกลุ่ม และแหล่งได้รับข่าวสารในระดับปานกลาง 2 ประเด็น คือ สื่อบุคคล และสื่อมวลชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) สื่อกลุ่ม พบว่าโดยภาพรวมเกษตรกรได้รับข่าวสารด้านการเกษตรจากสื่อกลุ่มโดยเฉลี่ยในระดับมาก และเมื่อพิจารณาในแต่ละประเด็นย่อยพบว่าอยู่ในระดับมาก 4 ประเด็น คือ การฝึกอบรม การสาธิต การประชุมกลุ่ม และได้รับข่าวสารอยู่ในระดับปานกลาง 1 ประเด็น คือ การจัดงานวันเกษตร และการทัศนศึกษา

(2) *สื่อบุคคล* พบว่าโดยภาพรวมเกษตรกรได้รับข่าวสารด้านการเกษตรจากสื่อบุคคลโดยเฉลี่ยในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาในแต่ละประเด็นย่อยพบว่าอยู่ในระดับมาก 3 ประเด็น คือ เจ้าพนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง เพื่อนบ้าน และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมของกรมส่งเสริมการเกษตร และได้รับข่าวสารอยู่ในระดับปานกลาง 3 ประเด็น คือ เจ้าหน้าที่ของกรมวิชาการเกษตร เจ้าหน้าที่ศูนย์/ตลาดรวมยางพารา และพ่อค้าคนกลาง

(3) *สื่อมวลชน* พบว่าโดยภาพรวมเกษตรกรได้รับข่าวสารด้านการเกษตรจากสื่อมวลชนโดยเฉลี่ยในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาในแต่ละประเด็นย่อยพบว่าอยู่ในระดับมากใน 3 ประเด็น ได้แก่ การจัดนิทรรศการ วิทยูโททัศน์ และวิทยุกระจายเสียง และได้รับข่าวสารในระดับปานกลาง 5 ประเด็น คือ การประกวดการแข่งขัน และการรณรงค์ การจัดกิจกรรมบันเทิง สื่อสิ่งพิมพ์ และการจัดขบวนแห่

2) *ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อกระบวนการสื่อสาร (SMCR) ในการส่งเสริมการเกษตร* พบว่าโดยภาพรวมความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบกระบวนการสื่อสาร (SMCR) ของเกษตรกรชาวสวนยางโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในประเด็นหลัก 4 ประเด็น มีความคิดเห็นในระดับมาก 1 ประเด็น คือ ด้านสื่อและช่องทางการสื่อสาร และมีความคิดเห็นในระดับปานกลาง 3 ประเด็น คือ ด้านข้อมูลข่าวสาร ด้านผู้รับการส่งเสริม และด้านผู้ทำหน้าที่ส่งเสริม โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) *ด้านผู้ทำหน้าที่ส่งเสริม* พบว่าโดยภาพรวมเกษตรกรชาวสวนยางมีความคิดเห็นโดยเฉลี่ยในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในประเด็นย่อยมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก 2 ประเด็น ได้แก่ ระดับความรู้ของผู้ทำหน้าที่ส่งเสริม และทัศนคติของผู้ทำหน้าที่ส่งเสริม และมีความคิดเห็นในระดับปานกลาง 3 ประเด็น ได้แก่ สังคมและวัฒนธรรมของผู้ทำหน้าที่ส่งเสริม ทักษะ/วิธีการส่งเสริมของผู้ทำหน้าที่ส่งเสริม และความพร้อมในการส่งเสริมของผู้ทำหน้าที่ส่งเสริม

(2) *ด้านข้อมูลข่าวสาร* พบว่าโดยภาพรวมเกษตรกรชาวสวนยางมีความคิดเห็นโดยเฉลี่ยในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในประเด็นย่อยมีความคิดเห็นในระดับมาก 2 ประเด็น ได้แก่ สัญลักษณ์ของข้อมูลข่าวสาร และความยากหรือง่ายของเนื้อหา และมีความคิดเห็นในระดับปานกลาง 2 ประเด็น ได้แก่ วิธีการส่งข่าวสาร และความชัดเจนของภาษาที่ใช้ในข้อมูลข่าวสาร

(3) *ด้านสื่อและช่องทางการสื่อสาร* พบว่าโดยภาพรวมเกษตรกรชาวสวนยางมีความคิดเห็นโดยเฉลี่ยในระดับมาก เมื่อพิจารณาในประเด็นย่อยมีความคิดเห็นในระดับมาก 4 ประเด็น ได้แก่ ช่องทางรับข่าวสารมีความเหมาะสม ความเหมาะสมของสื่อกับข่าวสาร ประสิทธิภาพ

ของการใช้สื่อ และมีความคิดเห็นในระดับปานกลาง 1 ประเด็น คือ ความเหมาะสมของภาษาที่ใช้กับระดับของการใช้สื่อสาร

(4) ด้านผู้รับการส่งเสริม พบว่าโดยภาพรวมเกษตรกรชาวสวนยางมีความคิดเห็นโดยเฉลี่ยในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในประเด็นย่อยมีความคิดเห็นในระดับมาก 3 ประเด็น ได้แก่ ความพร้อมที่จะรับการส่งเสริม สังคมและวัฒนธรรมของผู้รับการส่งเสริม ทักษะของผู้รับการส่งเสริม และมีความคิดเห็นในระดับปานกลาง 3 ประเด็น ได้แก่ มนุษยสัมพันธ์และบุคลิกภาพของผู้รับการส่งเสริม ทักษะในการสื่อสารของผู้รับการส่งเสริม และระดับความรู้ของผู้รับการส่งเสริม

3) การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางรายย่อยใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้วยการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค

(1) ปัจจัยภายใน

ก. จุดแข็ง ได้แก่ ก) เกษตรกรชาวสวนยางทำการเกษตรในลักษณะการเกษตรแบบผสมผสาน มีการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ทำให้มีแหล่งอาหารเพื่อการบริโภคในครัวเรือน และเป็นการกระจายความเสี่ยงด้านรายได้ ข) เกษตรกรชาวสวนยางยังให้ความสำคัญต่อทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของชุมชน เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นการผลิตภายในครัวเรือน จึงใช้ทรัพยากรธรรมชาติจำกัด และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ค) เป็นแหล่งเพาะปลูกและผลิตยางพาราที่สำคัญของประเทศ ในปัจจุบันยางพารากลายเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศไทย เนื้อที่ปลูกยางพาราในพื้นที่ทั้ง 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ประมาณ 2,688,314 ไร่ โดยประมาณร้อยละ 13.16 ของเนื้อที่ปลูกยางพาราทั้งประเทศและมีผลผลิตรวม 652,577.17 ตัน ง) มีประตูการค้าชายแดนที่เชื่อมโยงสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เนื่องจากมีพื้นที่ชายแดนติดต่อกันทั้งทางบกและทางทะเลกับประเทศเพื่อนบ้าน และในหลายจุดเป็นด่านทำการค้าและบริเวณเขตเศรษฐกิจที่สำคัญของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และประเทศมาเลเซีย สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย

ข. จุดอ่อน ได้แก่ ก) เกษตรกรขาดข้อมูลข่าวสาร เกษตรกรชาวสวนยางจำนวนหนึ่งโดยเฉพาะผู้สูงวัย ยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตร จึงต้องพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยเฉพาะพัฒนาทางการศึกษา ข) การรวมกลุ่มยังไม่เข้มแข็ง เกษตรกรชาวสวนยางในหลายพื้นที่ยังไม่ได้รวมกลุ่มกันเป็นกลุ่ม/สหกรณ์การผลิต กลุ่มแปรรูป และกลุ่มจัดจำหน่าย ฯลฯ และในกลุ่มที่รวมตัวกันแล้วก็ยังไม่เข้มแข็ง ค) ประสิทธิภาพการผลิตต่ำ เกษตรกรชาวสวนยางขาดความรู้ ความเข้าใจในความสำคัญต่อการผลิตสินค้าให้มีประสิทธิภาพ เนื่องจากไม่

ค่อยมีแรงจูงใจในการผลิตสินค้าคุณภาพ เพราะขายสินค้าให้กับผู้รวบรวมในท้องถิ่นที่ไม่มีการคัดแยกเกรดสินค้าชัดเจน

(2) ปัจจัยภายนอก

ก. โอกาส ได้แก่ ก) หน่วยงานภาครัฐ เช่น ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่งเสริมสนับสนุน และกำหนดพัฒนาอาชีพการทำสวนยางให้ครบวงจร ให้การสนับสนุนตรงกับพื้นที่ที่เกษตรกรชาวสวนยางมีความต้องการ ข) ประเทศไทยอยู่ติดกับประเทศเพื่อนบ้านที่รับซื้อผลผลิตยางพาราในราคาที่สูงกว่าราคาซื้อขายผลผลิตยางพาราภายในประเทศ เนื่องจากประเทศเพื่อนบ้านโดยเฉพาะประเทศมาเลเซียได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่ปลูกยางพาราเป็นสวนปาล์มน้ำมัน ดังนั้นวัตถุดิบประเภทผลผลิตยางพาราจึงไม่เพียงพอ จำเป็นต้องสั่งซื้อผลผลิตยางพาราของไทยเพื่อป้อนโรงงานอุตสาหกรรมยางพารา

ข. อุปสรรค ได้แก่ ก) ผู้ประกอบการไม่กล้าลงทุน ทำให้เกษตรกรชาวสวนยางเสียเปรียบต้องจำหน่ายผลผลิตให้พ่อค้ารายย่อยในท้องถิ่น ข) ปัจจัยในการผลิตมีต้นทุนสูง เนื่องจากพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ อยู่ห่างไกลจากเมืองหลวงและปริมณฑล ซึ่งเป็นแหล่งผลิตปัจจัยการเกษตร ทำให้มีต้นทุนค่าปัจจัยในการผลิตสูงกว่าภาคอื่นๆ และ ค) สถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้เกษตรกรชาวสวนยางไม่สามารถทำสวนยางพาราหรือกรีดยางพาราได้ตามปกติ ส่งผลให้รายได้ของเกษตรกรลดน้อยลง และบุคคลภายนอกพื้นที่ไม่ต้องการลงทุนในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงสูง

1.3.5 การพัฒนายุทธศาสตร์ แผนงาน และโครงการ ในการส่งเสริมและสนับสนุนการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางรายย่อยใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

1) ยุทธศาสตร์ ในการส่งเสริมและสนับสนุนการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วย

(1) ยุทธศาสตร์ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต ได้แก่ ก) การส่งเสริมการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตต่อหน่วยพื้นที่ ซึ่งสามารถทำได้โดยปลูกยางพันธุ์ดีที่ให้ผลผลิตสูง ข) การลดต้นทุนการผลิต โดยส่งเสริมการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ เพื่อเพิ่มธาตุอาหารให้แก่พืช และเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับดิน และลดต้นทุนค่าปัจจัยในการผลิต ค) การส่งเสริมการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และการเกษตรอื่นๆ ให้เหมาะสมกับพื้นที่และภูมิสังคม 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

(2) ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างความมั่นคงให้เกษตรกรชาวสวนยาง ได้แก่ ก) การส่งเสริมสนับสนุนให้เกษตรกรรวมตัวกัน เพื่อเป็นสถาบันเกษตรกร และเชื่อมโยงเครือข่ายด้านการผลิต การแปรรูป และการตลาด ข) การส่งเสริมสนับสนุนให้มีการนำผลงานวิจัยด้านยางพาราไปใช้ในพื้นที่ฟาร์มเกษตรของเกษตรกร

(3) ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมพัฒนาตลาดยางพารา และไม้ยางพารา ได้แก่ ก) การจัดตั้งตลาดยางพาราระดับท้องถิ่น ข) การสร้างศูนย์ข้อมูลและวิเคราะห์สถานการณ์ราคายางพารา

(4) ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมการวิจัยและพัฒนา ได้แก่ ก) การศึกษาการเพิ่มมูลค่าผลผลิตยางพารา โดยทำผลิตภัณฑ์ยางพาราอย่างง่าย ๆ ใช้เทคโนโลยีที่ลงทุนไม่มากนักเกินไป ข) การวิจัยการจัดการองค์ความรู้ด้านยางพาราแบบมีส่วนร่วม

(5) ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมการทำกิจกรรมการเกษตรแบบผสมผสานตามแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง เกษตรทฤษฎีใหม่ โดยประยุกต์ตามความเหมาะสม ได้แก่ ก) การส่งเสริมรูปแบบการจัดทำโครงการเกษตรเพื่อการพึ่งพาตนเองในต้นแบบหลากหลายเพื่อประกอบทางเลือกการตัดสินใจการดำเนินการของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ข) การส่งเสริมการสร้างความมั่นคงทางอาหาร โดยควรมีการส่งเสริมการผลิตอาหารเพื่อการบริโภคในครัวเรือน และควรเป็นการผลิตในรูปแบบเกษตรอินทรีย์ เพื่อให้มีความสำคัญต่อสุขภาพของเกษตรกรชาวสวนยาง

(6) ยุทธศาสตร์ด้านคุณภาพชีวิต ได้แก่ ก) การส่งเสริมการปลูกสร้างสวนยางพาราให้มีมาตรฐาน เกื้อกูลระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อม เพื่อส่งเสริมด้านสุขภาพของเกษตรกรชาวสวนยาง และชุมชน ข) การส่งเสริมสนับสนุนสวัสดิการแก่สมาชิกชาวสวนยาง โดยสนับสนุนตามความเหมาะสม ค) การส่งเสริมการดำเนินการเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกร และสร้างความเข้มแข็งให้กับสถาบันเกษตรกร

2) หน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและสนับสนุนการพึ่งตนเองประกอบด้วย

(1) หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ กรมวิชาการเกษตร สถาบันการศึกษา และมหาวิทยาลัย ศูนย์ศึกษาพัฒนาพิภพทอง สำนักงานส่งเสริมการเกษตร กรมพัฒนาที่ดิน สหกรณ์การเกษตร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

(2) หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ ได้แก่ สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง องค์การสวนยาง ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และธนาคารออมสิน

(3) หน่วยงานท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล และเทศบาล

(4) หน่วยงานภาคเอกชน ได้แก่ บริษัท/ห้างร้าน สมาคมยางพาราไทย บริษัทร่วมทุนยางพาราระหว่างประเทศ จำกัด

3) แผนงาน โครงการ และกิจกรรม ประกอบด้วย แผนงานใน 3 ระดับ ได้แก่ ระดับต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

(1) แผนงานในระดับต้นน้ำ ได้แก่ โครงการส่งเสริมการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยาง ตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงและมีความมั่นคงทางอาหาร โครงการศึกษาวิจัยระบบข้อมูลและการให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการผลิตเพื่อการพึ่งพาตนเองในรูปแบบต่างๆ โครงการจัดทำศูนย์เรียนรู้และข้อมูลเกษตรกรชาวสวนยางต้นแบบ โครงการเผยแพร่รณรงค์การพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางและการเตรียมความพร้อมสู่ AEC โครงการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นของเกษตรกรชาวสวนยาง โครงการส่งเสริมการรวมตัวกันและสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกรชาวสวนยางเป็นกลุ่ม/เครือข่ายเกษตรกร โครงการเสริมสร้างอาชีพและรายได้แก่เกษตรกรชาวสวนยาง โครงการส่งเสริมการจัดการทรัพยากร ปักจักษ์การผลิต และการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต โครงการส่งเสริมการปลูกสร้างสวนยางให้มีมาตรฐานเกื้อกูลระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมเพื่อส่งเสริมด้านสุขภาพของเกษตรกร โครงการส่งเสริมสนับสนุนสวัสดิการและพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรชาวสวนยาง โครงการสนับสนุนเกษตรกรลดต้นทุนในการผลิต ใช้ปุ๋ยอินทรีย์/ปุ๋ยอินทรีย์เคมีและปุ๋ยสั่งตัด โครงการทำฟาร์มสวนยางพาราร่วมกับการปลูกพืช โครงการทำฟาร์มสวนยางพาราร่วมกับการเลี้ยงสัตว์/ประมง โครงการทำฟาร์มสวนยางพาราร่วมกับกิจกรรมการเกษตรแบบผสมผสาน และโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมยางพารา

(2) แผนงานในระดับกลางน้ำ ได้แก่ โครงการจัดตั้งตลาดกลางยางพารา และพัฒนาการตลาด โครงการจัดตั้งตลาดน้ำยางสดระดับท้องถิ่น และโครงการจัดตั้งศูนย์รวบรวมน้ำยางสด โครงการสนับสนุนสินเชื่อแก่ผู้ประกอบการรับซื้อผลผลิตยางพาราเพื่อยกระดับราคายางพาราและการแปรรูปเบื้องต้น และโครงการเพิ่มมูลค่าผลผลิตและคุณภาพผลผลิตยางพารา

(3) แผนงานในระดับปลายน้ำ ได้แก่ โครงการจัดตั้งโรงงานผลิตน้ำยางข้น โครงการส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่มของอุตสาหกรรมยางพารา โครงการขยายสู่ทางการตลาดยางพารา โครงการศึกษาวิจัยยางและผลิตภัณฑ์ยางพารา และโครงการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมยางพาราทั้งระบบ

4) สรุปแนวทางการพัฒนายุทธศาสตร์ในการส่งเสริมและสนับสนุนการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ต้องมีการบริหารจัดการแบบบูรณาการ การจัดการทรัพยากรและปักจักษ์การผลิต เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและลดต้นทุน รวมทั้งการพัฒนาการตลาด โดยการศึกษาวิจัยระบบข้อมูล เรียนรู้และส่งเสริม เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรชาวสวนยาง และพัฒนากลุ่ม/เครือข่ายให้มีความมั่นคง ซึ่งการพัฒนายุทธศาสตร์ดังกล่าว ควรมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์ และต่อเนื่องกัน

2. อภิปรายผล

ผลการวิจัยดังกล่าว สามารถนำมาอภิปรายผลการวิจัยที่สำคัญ ได้ดังต่อไปนี้

2.1 รูปแบบ ศักยภาพ และความพึงพอใจต่อระบบการผลิตเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีประเด็นนำมาอภิปราย ดังนี้

2.1.1 บริบททั่วไปของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า เกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จะเป็นเกษตรกรรายย่อยทำสวนยางพาราขนาดเล็ก โดยทำสวนยางร่วมกับกิจกรรมเกษตรแบบผสมผสาน ที่เรียกว่า “สวนคู่ขนาน” หรือ “ป่ายาง” มีกิจกรรมการปลูกพืชประเภทพืชผักกินใบ พืชกินหัว พืชสมุนไพร ไม้ยืนต้น ไม้ผล ไม้ใช้สอย พืชเห็ด ทำนา และเลี้ยงสัตว์ร่วมอยู่ด้วย สอดคล้องกับชลธิ์ นุ่มหนู (2547: 1) กล่าวถึงการสวนยางพาราในอดีตมีลักษณะการทำสวนยางแบบพื้นบ้าน ได้แก่ การปลูกยางพาราพื้นเมืองผสมผสานกับไม้ยืนต้น แล้วปล่อยให้ร่องกลางระหว่างแถวยางพารารกทึบมีพืชต่างๆ เจริญเติบโตมากมาย สามารถนำมาใช้สอย ใช้เป็นพืชอาหารและพืชสมุนไพรได้เช่นเดียวกับสวนคู่ขนานใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศ และแตกต่างกันไปตามสภาพภูมิศาสตร์ของแต่ละชุมชน เช่น ตั้งอยู่ในที่ราบ ที่ราบลุ่ม ที่ราบเชิงเขา ที่เชิงเขา บนภูเขา ซึ่งมีสภาพดินหลายชนิด เช่น ดินร่วนปนทราย ดินลูกรัง และดินเหนียว ในด้านเศรษฐกิจ จำหน่ายผลผลิตในรูปแบบน้ำยางสด ยางแผ่น ยางก้อนถ้วย และเศษยาง แล้วแต่ความเหมาะสมและความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ ในด้านสังคมและการสื่อสาร ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมุสลิม นับถือศาสนาอิสลาม ใช้ภาษามลายูท้องถิ่นเป็นภาษาหลักในการสื่อสาร เป็นสังคมที่ใช้หลักคำสอนของศาสนาอิสลามในการดำรงชีวิตประจำวัน รวมทั้งมีวัฒนธรรมประเพณีที่มีความแตกต่างจากภูมิภาคอื่น สอดคล้องกับ อับดุลสุโก ดินอะ (2550: 1) กล่าวถึงวัฒนธรรมของมุสลิมชายแดนใต้ นั้น มีความหลากหลาย และมีความเกี่ยวข้องกับทั้งเรื่องทางโลกและทางธรรม ทั้งหลักปฏิบัติและหลักศรัทธารวมเข้าด้วยกัน คนในพื้นที่ 3 จังหวัดมีวัฒนธรรมชุมชนที่เป็น “อัตลักษณ์เฉพาะ”

2.1.2 สภาพทางสังคมของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่าเกษตรกรชาวสวนยางที่ศึกษาส่วนใหญ่ นับถือศาสนาอิสลาม มีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 5.37 คน จัดเป็นครอบครัวใหญ่ โดยมากกว่าผลสำรวจภาวะเศรษฐกิจ สังคม ครัวเรือนฯ เป็นรายภาคของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (www.oae.go.th) ซึ่งเฉลี่ยขนาดของครัวเรือนภาคใต้ 3.89 คนต่อครัวเรือน เหตุผลเนื่องจากเกษตรกรชาวสวนยางในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมุสลิมและนับถือศาสนาอิสลาม มีการปฏิบัติตนตามหลักการทางศาสนา และไม่มีการคุมกำเนิดจึงมีสมาชิกในครัวเรือนมากกว่าเกษตรกรในภูมิภาคอื่น และมีประสบการณ์ในการทำ

สวนยางมากกว่า 15 ปี เนื่องจากประกอบอาชีพการทำสวนยางมาเป็นนาน และมีการสั่งสมประสบการณ์และถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นจึงเรียกว่า “เกษตรกรชาวสวนยาง”

2.1.3 สภาพทางเศรษฐกิจของเกษตรกรชาวสวนยาง พบว่าส่วนมากมีพื้นที่ปลูกยางพาราเฉลี่ย 10.41 ไร่ สอดคล้องกับ ประสิทธิ์ หมีดเสน (2557: 2) วิชาการผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง กล่าวถึงชาวสวนยางรายย่อยว่ามีเนื้อที่สวนยางเฉลี่ยประมาณ 10 ไร่เศษต่อครัวเรือน (www.rubber.co.th/ewt_new)

2.1.4 สภาพทางกายภาพสวนยางพาราของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า ทำสวนยางพาราร่วมกับกิจกรรมเกษตรแบบผสมผสาน สอดคล้องกับ มาหะมะตอยี ละเลง (2556, 5 กรกฎาคม) ที่กล่าวว่าในการทำสวนยางพาราของบรรพบุรุษในอดีตจะทำสวนเกษตรแบบผสมผสานที่เรียกว่า “สวนคูซัง” หรือ “ป่ายาง” โดยสวนลักษณะนี้จะมีความหลากหลายทางชีวภาพสูงมาก มีพันธุ์ไม้พันธุ์พืชหลายชนิดที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมนุษย์ปลูกลงไปเพื่อสนองกับความต้องการในปัจจุบัน อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค โดยสภาพทั่วไปของป่ายางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ นอกจากมีต้นยางพาราแล้วก็จะมีพืชชนิดอื่นประกอบอยู่ด้วย เช่น พืชอาหาร ได้แก่ ทุเรียนพันธุ์พื้นเมือง สะตอ มังคุด ลูกเนียง เนียงนก ลำแข ลูกเหริ่ง กล้วยป่า ผักหวานป่า เห็ด พืชใช้สอย/ทำที่อยู่อาศัย ได้แก่ ไม้ตะเคียน ไม้หลุมพอ ไม้เคี่ยม และไม้กันเกรา พืชประเภทสมุนไพร ได้แก่ กระวาน มะแว้ง กะทือ พริกไทยป่า และขมิ้น ป่ายางยังเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ไก่ป่า นกชนิดต่างๆ เช่น นกเงือก และในบางแปลงอาจมีการเลี้ยงสัตว์ชนิดต่างๆ ผสมผสานอยู่ด้วย และสอดคล้องกับ ปราโมทย์ แก้ววงศ์ศรี และคณะ (<http://www.thainafe.com>) ที่พบว่า การเพิ่มผลผลิตในสวนยางขนาดเล็กภายใต้ระบบวนเกษตรในสวนยางพาราในภาคใต้หลายรูปแบบ ดังเช่น ลองกองร่วมยาง มังคุดร่วมยาง สลิหร่งร่วมยาง กะพ้อร่วมยาง พังร่วมยาง สะตอร่วมยาง สะเดาเทียมร่วมยาง กล้วยแซมยาง สับปะรดแซมยาง พริกแซมยาง ฯลฯ เพื่อหวังให้เกิดความยั่งยืนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

2.1.5 ความคิดเห็นด้านนโยบาย การเมือง ความมั่นคงปลอดภัย วิชาการ นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ และการต่างประเทศ ของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่าเกษตรกรชาวสวนยาง มีความคิดเห็นด้านนโยบายรัฐบาลในการส่งเสริมการปลูกยางพาราในระดับปานกลาง เหตุผลเพราะเข้าใจว่าการที่รัฐบาลส่งเสริมการปลูกยางพาราในภาคอีสาน และภาคเหนือมากเกินไป ทำให้มีผลผลิตมากเกินไปจนความจำเป็น และมีความคิดเห็นว่าส่งผลกระทบต่อความผันผวนของราคายางที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จึงเห็นว่าเป็นเพียงนโยบายประชานิยมของรัฐบาล สอดคล้องกับ ผู้จัดการ 360 รายสัปดาห์ (www.bannermanage.com/mgeWeekly) ความว่า นักวิชาการเกษตรเตือนรัฐชะลอส่งเสริมปลูกยางพารา ระบุประเทศเพื่อนบ้านส่งเสริมการปลูก

ยางพาราหลายล้านไร่ ขณะที่เงินลงทุนพม่า และลาวปลูกยางเพื่อทดแทนการนำเข้าจากไทย ส่วนเวียดนามมาแรงขยายพื้นที่ปลูก พร้อมลงทุนโรงงานแปรรูป และมีค่าจ้างแรงงานต่ำกว่าไทย และในด้านการคิดเห็นด้านการเมือง/นักรการเมือง เกษตรกรชาวสวนยางส่วนใหญ่มีความคิดเห็นด้านการส่งเสริมสนับสนุนการทำสวนยางพารา และด้านการช่วยเหลือแก้ปัญหาของนักรการเมืองระดับประเทศ และระดับท้องถิ่นในระดับปานกลาง เพราะการดำเนินการส่งเสริมสนับสนุนการปลูกยางพารา และการช่วยเหลือแก้ปัญหาให้เกษตรกรชาวสวนยางของนักรการเมืองระดับประเทศ และระดับท้องถิ่นไม่ค่อยเห็นผลงานเชิงประจักษ์ ไม่มีความจริงใจในการช่วยเหลือแก้ปัญหาให้เกษตรกร จนเกษตรกรชาวสวนยางในภาคใต้ต้องออกมาประท้วงปิดถนน เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลช่วยเหลือ และแก้ปัญหาผลกระทบจากความผันผวนของราคายางพารา เช่นเดียวกับหนังสือพิมพ์โพสต์ทูเดย์ ฉบับวันที่ 17 สิงหาคม 2556 (<http://www.posttoday.com>) ความว่าที่ประชุมตัวแทนเครือข่ายเกษตรกรผู้ปลูกยางทั่วประเทศได้มีการหารือและมีมติร่วมกันว่าจะทำการปิดถนนใน 4 ภาคพร้อมกันทั่วประเทศในวันที่ 3 กันยายน 2556 เพื่อประท้วงรัฐบาลไม่จริงใจแก้ปัญหาราคายางพาราตกต่ำ และในด้านการคิดเห็นด้านความมั่นคงปลอดภัยมีความคิดเห็นในระดับปานกลาง ทั้งช่วงเวลาการกรีดยางพารา ความปลอดภัยบริเวณเส้นทางคมนาคม บริเวณที่อยู่อาศัย และในพื้นที่ทำกิน เหตุผลเพราะการก่อเหตุหรือการสร้างสถานการณ์มีการปรับรูปแบบการดำเนินการอยู่ตลอดเวลา โดยไม่เลือกพื้นที่แน่นอน แต่จะมีจุดมุ่งหมายให้ดำเนินการในแต่ละครั้ง เพื่อให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินของบุคคลกลุ่มเป้าหมาย

2.1.6 รูปแบบระบบการผลิตเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า มีรูปแบบการทำฟาร์มสวนยาง 3 รูปแบบใหญ่ๆ ได้แก่ (1) ระบบการทำฟาร์มสวนยางร่วมกับกิจกรรมการเกษตรแบบผสมผสาน (2) ระบบการทำฟาร์มสวนยางร่วมกับการปลูกพืชอย่างใดอย่างหนึ่ง ได้แก่ การปลูกพืชแซม การปลูกไม้ยืนต้น และการทำนา (3) ระบบการทำฟาร์มสวนยางร่วมกับการเลี้ยงสัตว์ โดยสอดคล้องกับ บัญชา สมบูรณ์สุข และคณะ (2548 :10) การปรับตัวทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรชาวสวนยางในระบบการทำฟาร์มสวนยางพาราขนาดเล็ก และสามารถแบ่งประเภทระบบการทำฟาร์มสวนยางขนาดเล็กที่พบส่วนใหญ่ในภาคใต้เป็น 6 ประเภท ได้แก่ ระบบการทำฟาร์มสวนยางเชิงเดี่ยว ระบบการทำฟาร์มสวนยางร่วมกับการปลูกพืชแซม ระบบการทำฟาร์มสวนยางร่วมกับการทำนา ระบบการทำฟาร์มสวนยางร่วมกับการปลูกไม้ผล ระบบการทำฟาร์มสวนยางร่วมกับการเลี้ยงสัตว์ และระบบการทำฟาร์มสวนยางร่วมกับกิจกรรมเกษตรผสมผสาน ซึ่งทั้ง 6 ประเภทโอกาสที่จะเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่เหมาะสมในแต่ละสภาพพื้นที่

2.1.7 ศักยภาพ และความพึงพอใจ ระบบการผลิตเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีประเด็นนำมาอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

มิติด้านเทคโนโลยี เกษตรกรชาวสวนยางที่ศึกษา ส่วนใหญ่จะทำฟาร์มสวนยางร่วมกับกิจกรรมเกษตรแบบผสมผสาน เหตุผลเพราะดั้งเดิมในอดีตเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จะทำฟาร์มระบบเกษตรแบบผสมผสาน ดังที่เรียกว่า “สวนคูซัง” หรือ “ป่ายาง” ซึ่งสวนลักษณะนี้มีความหลากหลายมาก มีพันธุ์ไม้พันธุ์พืชหลายชนิดที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และมนุษย์ปลูกลงไปเพื่อสนองกับความต้องการในปัจจุบันนี้ อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เกษตรกรชาวสวนยางจะให้ความสนใจต่อการทำฟาร์มสวนยางร่วมกับกิจกรรมเกษตรแบบผสมผสานมาก และปรับใช้หรือเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีตามความเหมาะสมต่อสถานการณ์เพื่อเพิ่มระดับการพึ่งพาตนเองได้ตลอดเวลา สอดคล้องกับ กนกกาญจน์ ฉวีวงศ์ (2552: 31) เทคโนโลยีเข้ามาใหม่มีทั้งดีและไม่ดี แยกแยะยาก แต่ก็ต้องมีพอสมควรเพื่อการดำรงชีวิตในพื้นที่บ้าน และการพัฒนาจะต้องสอดคล้องกับภูมิสังคม

มิติด้านเศรษฐกิจ เกษตรกรชาวสวนยางที่ศึกษาทำสวนยางพาราร่วมกับกิจกรรมเกษตรแบบผสมผสาน มีการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเอง ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้มีรายได้ที่สามารถจัดหาปัจจัยสี่ได้อย่างเพียงพอ มีเงินออมสำรองไว้ในครอบครัว ทำให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความมั่นคง สอดคล้องกับ สุวิทย์ พันธุ์สุมา และคณะ (2549: 32) กล่าวถึงความสามารถดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจ (การทำมาหาเลี้ยงชีพ) ที่มีความมั่นคงสมบูรณ์พูนสุขพอควร ทำให้มีรายได้พอเพียงที่จะซื้ออาหาร ซื้อสิ่งของ ไปหาหมอรักษาไข้ได้

มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อม เนื่องจากพื้นที่ในการศึกษาค้นครั้งนี้ ส่วนใหญ่ทำสวนยางพาราร่วมกับกิจกรรมเกษตรแบบผสมผสาน และตั้งอยู่ในที่ราบเชิงเขา ซึ่งโดยปกติพื้นที่ในลักษณะนี้จะมีแร่ธาตุอาหารในดินในปริมาณมาก การใช้สารเคมีจำกัดตามความจำเป็นเท่านั้น ทำให้สภาพแวดล้อมมีความเหมาะสมต่อสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย กิจกรรมทางด้านการเกษตรที่เกษตรกรชาวสวนยางทำอยู่เกี่ยวพันซึ่งกันและกัน มีการปลูกพืชในระดับขั้นเรือนยอดประกอบด้วย พืชอาหาร พืชพลังงาน พืชใช้สอย/ที่อยู่อาศัย พืชสมุนไพร และมีการเลี้ยงสัตว์ประกอบด้วย สัตว์ปีก สัตว์เคี้ยวเอื้อง สัตว์น้ำ และอื่นๆ สอดคล้องกับ คีอราแม คีอราแม (2556, 8 กรกฎาคม) ปราชญ์ชาวบ้านแห่งเทือกเขาบูโด ผู้เป็นเจ้าของสวนคูซัง มีพื้นที่ประมาณ 3 ไร่ ตั้งอยู่ใกล้เทือกเขาบูโด อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส ภายในสวนนอกจากมียางพาราแล้ว จะมี ลองกอง ลูกทุเรียน ละไม จำปาตะ สะตอ เนียง ไม้ใช้สอยจำพวก สะเดา ตะเคียน กันเกรา ฯลฯ เป็นผู้มีความเข้าใจในธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี ดังนั้นในการทำสวนยางพารา จึงให้ความสำคัญต่อ

การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ทรัพยากรดิน น้ำ อากาศ เพราะนอกจากเป็นแหล่งผลิตของปัจจัยสี่ ทำให้เพิ่มระดับความสามารถในการพึ่งพาตนเอง มีรายได้มากขึ้น มีความสุข และมีคุณภาพชีวิตที่ดี

มิติด้านจิตใจ เกษตรกรชาวสวนยางให้ความสำคัญต่อประเด็น การร่วมกัน ป้องกันปัญหาภัยแล้งดินฟ้า และอบายมุขต่าง ๆ ในชุมชน เป็นอย่างมาก เนื่องจากสถานการณ์ความไม่สงบในปัจจุบัน ทำให้เกษตรกรชาวสวนยางต้องการส่งเสริมให้บุคคลที่อาศัยอยู่ในชุมชนเป็นคนดี ใช้ชีวิตอย่างมีความมั่นคง ปลอดภัย และมีความยั่งยืน สอดคล้องกับ สมจิต โยธะคง และคณะ (2553: 7-24 - 7-28) การส่งเสริมให้เกษตรกรมีการดำเนินชีวิตที่เป็นคนดี ซึ่งประกอบด้วย ความรู้คู่กับคุณธรรม ที่จะทำให้เกษตรกรสามารถใช้ชีวิตตามแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างมีความสุขและเอื้อประโยชน์แก่ตนเอง ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ขณะเดียวกันใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นสังคมพหุวัฒนธรรม การส่งเสริมให้เกษตรกรดำเนินชีวิตในทางสายกลาง มีจิตอาสา ไม่สร้างปัญหาในความแตกต่างของศาสนา เช่นเดียวกับ พจนีย์ ทรัพย์สमान (2551: 1) กล่าวว่าชุมชนต้นน้ำเขาพระ อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา เป็นชุมชน 2 ศาสนา คือ พุทธ และมุสลิมที่ยึดมั่นในศาสนาและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีการเรียนรู้และทำกิจกรรมร่วมกัน

มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม เกษตรกรชาวสวนยางให้ความสำคัญต่อประเด็น การสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรในการรวมกลุ่มการผลิต และจำหน่าย และการร่วมอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่หลากหลาย เหตุผลเพราะการที่เกษตรกรชาวสวนยางอาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชน ส่วนหนึ่งมีความสัมพันธ์ทางสายเลือดต่อกัน มีการผูกพันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และต้องการสร้างความเข้มแข็งภายในชุมชน สอดคล้องกับ จิราวดี ศรีสุวรรณ (2550: 1-2) การดำรงชีวิต การผลิต ประเพณี วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนจะเป็นความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ช่วยเหลือค้ำจุนซึ่งกันและกัน มีระบบเศรษฐกิจพื้นฐานที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยน และแบ่งปันด้วยน้ำใจเอื้ออารีย์ สามารถสร้างความพอเพียงให้กับชุมชนและครอบครัวได้ ดังนั้นเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงมีการรวมกลุ่มกันในหลายๆ กิจกรรม และสอดคล้องกับสุวิทย์ พันธุ์สุมา และคณะ (2549: 45) การศึกษาศักยภาพการพึ่งพาตนเองแบบยั่งยืนของเกษตรกรในเขตพื้นที่ชลประทาน: กรณีศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่าปัจจัยด้านสังคมและการเมือง เกษตรกรจะมีการเข้าร่วมกลุ่มกันอยู่แล้วทุกคน สิ่งที่เกษตรกรจะต้องทำคือการทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งและพัฒนาไปสู่การสามารถยืนอยู่บนลำแข้งของตนเองได้ เกษตรกรจะต้องพัฒนาเครือข่ายกับกลุ่มอื่นๆ เพื่อขยายฐานความร่วมมือ ขยายการเรียนรู้ร่วมกัน สร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นทั้งระดับกลุ่มและเครือข่าย และใช้พลังของกลุ่มหรือเครือข่ายผลักดันไปสู่การพึ่งพาตนเอง

2.2 ปัจจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับระบบการผลิตเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

2.2.1 ปัจจัยในมิติ TERMS ที่มีความสัมพันธ์กับระบบการผลิตเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีมิติที่นำมาอภิปราย ดังนี้

1) มิติด้านเทคโนโลยี พบว่า ปัจจุบันที่ยางพารามีความผันผวนด้านราคาตกต่ำอย่างต่อเนื่อง แต่เกษตรกรที่ทำสวนยางพาราร่วมกิจกรรมเกษตรแบบผสมผสานตั้งแต่ 2 อย่างขึ้นไป สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคง สอดคล้องกับ สมจิต โยชะคง และคณะ (2553: 7-30 - 7-37) กล่าวในการส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพึ่งพาตนเองระดับบุคคลว่าการทำการเกษตรหลายอย่างผสมผสานกัน ไม่พึ่งผลผลิตใดแต่อย่างเดียว จะทำให้เกิดระบบการทำมาหากินที่หลากหลาย เกิดภูมิคุ้มกันที่ดี ไม่เสี่ยงทั้งในด้านราคาและการขาดทุน

2) มิติด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิตและสามารถจัดหาปัจจัยสี่ได้อย่างเพียงพอจากการทำสวนยางพาราร่วมกิจกรรมเกษตรแบบผสมผสาน และการได้รับความรู้ ความเข้าใจ และดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเอง เกษตรทฤษฎีใหม่ และเศรษฐกิจพอเพียง สอดคล้องกับ กนกกาญจน์ จิววงศ์ (2552: 19) การปฏิบัติตนในการใช้จ่ายอย่างประหยัด อดออม มีความเพียงพอ พออยู่ พอกิน และพอใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน มีความพอเพียงในครอบครัว ชุมชน มีความเข้มแข็งช่วยตนเองได้ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนในศาสนา มีสังคมที่สงบสุข กินอยู่ดีขึ้นและสามารถพึ่งพาตนเองได้

3) มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การมีความหลากหลายทางชีวภาพและสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ในสวนยางพารา สภาพของดินมีความอุดมสมบูรณ์ และมีน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคมีเพียงพอต่อการผลิต สอดคล้องกับ พงษ์นัย ทรัพย์สมาน (2551: 1) และ จิราวดี ศรีสุวรรณ (2550: 1-2) กล่าวว่า สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมเกษตรกรรมที่มีความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรดินและน้ำที่อุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านอยู่ร่วมกับป่าได้ดี มีการปลูกป่าเพื่อเป็นไม้ใช้สอยและพืชสวนครัว การผลิตจึงมีความสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติ และมีภูมิปัญญาที่หลากหลายจากการเรียนรู้จากธรรมชาติ โดยในมิติที่กล่าวมามีความสอดคล้องกับ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2552 อ้างถึงใน พงษ์ศักดิ์ อังสิทธิ์ และสุรพล เศรษฐบุตร 2553: 4-40 – 4-41) ว่าภาพที่สามารเห็นได้ชัดเจนน่าจะเป็นที่การพึ่งตนเองของชาวบ้านหรือชุมชนไทยในอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเองที่ถือเป็นวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมชุมชนตั้งแต่ดั้งเดิมของคนไทย โดยจะเห็นได้จากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพื่อการยังชีพหรือเกษตรกรรมแบบพึ่งตนเองที่ชาวบ้านสามารถพึ่งพาตนเอง โดยอาศัยฐานการผลิตที่มีพื้นฐานอยู่ที่ตนเองและภายในชุมชนโดยฐานการผลิตดังกล่าวมี 5 ประการ ดังนี้ (1) การมี

ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ในชุมชนของตน (2) แรงงานและการจัดการด้านแรงงาน โดยเน้นการใช้แรงงานครอบครัวเป็นหลัก (3) ความรู้และเทคโนโลยี ซึ่งรวมถึงภูมิปัญญาชาวบ้านในการเพาะปลูกหรือแก้ไขปัญหาเกษตรกรรมด้วยตนเอง (4) ระบบวัฒนธรรมที่ช่วยเสริมระบบการผลิต อาทิ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูล (5) อิสรภาพจากตลาด ที่มีการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก

2.2.2 ปัจจัยภายในและภายนอกของเกษตรกรต่อระบบการผลิตเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีประเด็นที่น่าสนใจอภิปราย ดังนี้

1) ปัจจัยภายใน

(1) ศักยภาพ/จุดแข็ง (strengths) ได้แก่ การที่เกษตรกรมีศักยภาพในการพึ่งตนเอง มีการทำนา ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และทำการประมง ทำให้มีอาหารบริโภคในครัวเรือน และมีความมั่นคงทางอาหาร และการที่ส่วนราชการในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้ทำแปลงตัวอย่างการผลิตในรูปแบบต่าง ๆ กัน ทำให้เกษตรกรชาวสวนยางมีทางเลือกในการทำกิจกรรมเกษตร และมีการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีท้องถิ่น ทำให้ความเสี่ยงจากการทำฟาร์มเกษตรลดลง

(2) ข้อจำกัด (weaknesses) เกษตรกรมีความรู้และการจัดการความรู้ในระดับต่ำ สอดคล้องกับอับดุลฮาฟิซ สะดีมีอมะ (2551: 2) กล่าวว่า เกษตรกรในจังหวัดชายแดนภาคใต้บางส่วนยังอยู่ในภาวะที่ยากจน และความยากจนเป็นสาเหตุหนึ่งที่สำคัญที่ทำให้เกษตรกรมีความรู้และการจัดการความรู้ในระดับต่ำ และจะพบมากในรายเกษตรกรชาวสวนยางผู้สูงอายุที่ไม่ค่อยให้ความสำคัญในการใช้ภาษาไทยในกระบวนการสื่อสาร ทำให้ไม่สามารถนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมไปใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตได้ ดังนั้นต้องให้ความสำคัญต่อการจัดการความรู้ ดังที่ ธรณี ต่างวิวัฒน์ (2555: 1-25 – 1-26) กล่าวว่า การจัดการความรู้ (knowledge management) เป็นกระบวนการที่ดำเนินการร่วมกันโดยผู้ปฏิบัติงานในองค์กรหรือหน่วยงานย่อยขององค์กร เพื่อสร้างและใช้ความรู้ในการทำงานของบุคคล และองค์กรให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อผลสัมฤทธิ์ดีขึ้นกว่าเดิม โดยการรวบรวมองค์ความรู้ที่มีกระจัดกระจายอยู่ในและนอกองค์กรทั้งที่อยู่ในตัวบุคคลหรือเอกสาร มาพัฒนาให้เป็นระบบเพื่อให้ทุกคนในองค์กรสามารถเข้าถึงความรู้โดยอาศัยช่องทางต่าง ๆ ที่องค์กรจัดเตรียมไว้ เพื่อพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ และสามารถนำความรู้ที่มีอยู่ไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้เพิ่มประสิทธิผลขององค์กร และช่วยให้บรรลุเป้าหมายอย่างน้อย 4 ประการไปพร้อมๆกัน ได้แก่ ก) บรรลุเป้าหมายของงาน ข) บรรลุเป้าหมาย

การพัฒนาคน ค) บรรลุเป้าหมายการพัฒนาองค์กรไปเป็นองค์กรเรียนรู้ และ ง) บรรลุความเป็นชุมชน เป็นหมู่คณะ ความเอื้ออาทรระหว่างกันในที่ทำงาน อันจะส่งผลให้องค์กรมีความเข้มแข็ง

2) ปัจจัยภายนอก

(1) โอกาส (opportunities) พบว่า ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมการประกอบอาชีพเกษตรกรรมแก่เกษตรกรใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นอย่างมาก มีการปฐมนิเทศข้าราชการ และเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ปฏิบัติงานรายใหม่ ก่อนการปฏิบัติงานในพื้นที่ เพื่อให้เข้าใจบริบทพื้นที่ วิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ สอดคล้องกับนโยบายและแนวทางการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรปีงบประมาณ 2556 (กรมส่งเสริมการเกษตร 2556: 9) มีการชี้แจงทำความเข้าใจแก่เจ้าหน้าที่เกษตรกร และผู้เกี่ยวข้องให้มีความเข้าใจอย่างชัดเจน เพื่อลดปัญหา/อุปสรรคในการดำเนินงาน และเพื่อให้เกษตรกรได้รับประโยชน์สูงสุดจากเข้าร่วมโครงการตามนโยบายสำคัญของรัฐบาล

(2) อุปสรรค (threats) ได้แก่ ความปลอดภัยในสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นประเด็นปัญหาอย่างมากในพื้นที่ทำมาหากินของเกษตรกรชาวสวนยาง เนื่องจากปัญหาสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ ซึ่งเกิดขึ้นมาตั้งแต่ วันที่ 4 มกราคม 2557 เป็นต้นมา ส่งผลให้การส่งเสริมไม่สามารถกระทำได้เลยทีเดียว ทั้งที่ผู้ทำหน้าที่ส่งเสริม และผู้รับการส่งเสริมมีความต้องการจะถ่ายทอด และรับข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน แต่เมื่อสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ ทำให้ต้องการของทั้ง 2 ฝ่ายลดลง เพราะต้องให้ความสำคัญต่อความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต ดังที่สุนันท์ สีสั่งข์ (2555: 5-2 - 5-25) กล่าวว่าในการส่งเสริมการเกษตรมีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องหลายประการที่สำคัญได้แก่ ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ โดย มาสโลว์ ตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับความต้องการของมนุษย์ เรียงตามลำดับความสำคัญ ได้แก่ ความต้องการทางกายภาพ ความต้องการความมั่นคงและปลอดภัย ความต้องการทางสังคม ความต้องการการยกย่อง และความต้องการความสำเร็จในชีวิต

2.3 วิธีการ รูปแบบ และประเด็นการส่งเสริมเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีประเด็นที่นำมาอภิปราย ดังนี้

2.3.1 วิธีการส่งเสริมการเกษตรใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วย

(1) ระดับบุคคล ได้แก่ เจ้าพนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง เพื่อนบ้าน เจ้าหน้าที่ส่งเสริมกรมส่งเสริมการเกษตร และเจ้าหน้าที่กรมวิชาการเกษตร เจ้าหน้าที่ศูนย์/ตลาดรวมยางพารา และพ่อค้าคนกลาง ตามลำดับ โดยเกษตรกรชาวสวนยางมีความคิดเห็นต่อเจ้าพนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางในระดับมาก เนื่องจากรู้จักและมีความใกล้ชิดกับเกษตรกรชาวสวนยางผู้ขอรับสนับสนุนการปลูกยางพันธุ์ดีทุกคน เกษตรกรชาวสวนยางจะต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดที่

สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางกำหนด และต้องมารับปัจจัยสนับสนุนการผลิต คำแนะนำการผลิต และรายงานผลการดำเนินงานฟาร์มสวนยางพาราเป็นระยะๆ ดังนั้นการส่งเสริมในระดับบุคคล เกษตรกรชาวสวนยางจึงได้รับการส่งเสริมจากเจ้าพนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางมากที่สุด (2) **ระดับกลุ่ม** วิธีการส่งเสริมเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ในระดับกลุ่ม ได้แก่ การฝึกอบรม การสาธิต และการประชุมกลุ่ม โดยเกษตรกรชาวสวนยางมีความคิดเห็นต่อการฝึกอบรมในระดับมากเนื่องจากในขณะฝึกอบรม เกษตรกรชาวสวนยางจะสนใจและซักชวนกันเข้าร่วมการฝึกอบรม สอดคล้องกับพรชูลี นิลวิเศษ (2557: 151) กล่าวในการจำแนกสื่อตามผู้รับเป็นกลุ่มบุคคลว่าการส่งเสริมเป็นกลุ่ม (group method) โดยใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จะมีการพบปะติดต่อกันระหว่างนักส่งเสริมการเกษตรกับเกษตรกรชาวสวนยาง ณ บริเวณมัสยิด หรือในโรงเรียนปอเนาะภายในชุมชน และ (3) **ระดับมวลชน** วิธีการส่งเสริมเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ในระดับมวลชน ได้แก่ นิทรรศการ วิทยุ โทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียง การณรงค์ การประกวดการแข่งขัน การจัดกิจกรรมบันเทิง สื่อสิ่งพิมพ์ และการจัดขบวนแห่ โดยในการส่งเสริมจะมีการใช้สื่อที่มีเอกลักษณ์ของตนเองร่วมอยู่ด้วย เช่น สื่อวิทยุกระจายเสียงภาคภาษามลายู การใช้ภาษามลายูในเอกสารเผยแพร่ และการจัดนิทรรศการของดีเมืองนราของจังหวัดนราธิวาส เป็นต้น และในการส่งเสริมการเกษตรควรใช้สื่อผสม เนื่องจากเกษตรกร 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมุสลิมที่นับถือศาสนาอิสลาม ใช้ภาษามลายูท้องถิ่นในการสื่อสารประจำวัน และดำเนินชีวิตโดยยึดมั่นปฏิบัติในหลักการทางศาสนา การใช้สื่อผสมจึงเป็นการออกแบบการใช้สื่อที่นำจุดเด่นของสื่อต่างๆ มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมในพื้นที่

2.3.2 รูปแบบการส่งเสริมเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางในพื้นที่

3 **จังหวัดชายแดนภาคใต้** พบว่า การส่งเสริมเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรใช้วิธีการส่งเสริมการเกษตรทั้งระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับมวลชน แก่เกษตรกรชาวสวนยาง และนำลักษณะการส่งเสริมเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วย (1) ส่งเสริมการเรียนรู้จากแปลงตัวอย่างในท้องถิ่น (2) ส่งเสริมการรวบรวมผู้รู้ในภูมิสังคม (3) ส่งเสริมการให้ความรู้และจัดเวทีสนทนาให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน แกนนำเกษตรกร และเกษตรกร (4) ส่งเสริมให้ครบวงจร และเชื่อมโยงเครือข่าย (5) จัดประกวด รณรงค์ และ แข่งขันผลผลิตเกษตร (6) ส่งเสริมการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นสำหรับเยาวชน (7) ส่งเสริมการให้เกษตรกรมีส่วนร่วมเรียนรู้ และควรให้ความสำคัญของระบบสวนยางกับจิตใจ ความมั่นคงทางอาหาร ความสำคัญต่อสุขภาพ และระบบนิเวศ โดยในการส่งเสริมนั้นไม่ได้ให้เกษตรกรชาวสวนยางมอง

แต่รายได้ที่เป็นตัวเงินเท่านั้น แต่จะให้ความสำคัญต่อความสุขทางจิตใจ ความมั่นคงทางอาหาร ความปลอดภัยจากสารพิษตกค้างในอาหาร สุขภาพมีความแข็งแรงปลอดภัยจากสารเคมีเกษตรทั้งหลาย ตลอดจนการให้ความสำคัญต่อระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติ และควรบูรณาการรูปแบบการส่งเสริมแบบต่างๆ ซึ่ง สมจิต โยชะคง และคณะ (2553: 7-2 - 7-57) กล่าวถึงรูปแบบการส่งเสริมการเกษตรว่าในระยะเริ่มแรก เน้นการส่งเสริมแบบผ่านกลุ่มต่าง ๆ ต่อมาในรูปแบบการส่งเสริมการเกษตรที่ชัดเจนและที่นิยมใช้คือ รูปแบบการฝึกอบรมและเยี่ยมชม การบริการเบ็ดเสร็จที่จุดเดียว การมีส่วนร่วม รูปแบบบูรณาการ และรูปแบบการส่งเสริมอื่นๆ ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยให้รูปแบบการส่งเสริมต่างๆ มาบูรณาการเพื่อปรับข้อบกพร่องของรูปแบบการส่งเสริมแบบต่าง ๆ ให้เกิดความสมบูรณ์ และเพื่อให้มีความเหมาะสมกับภูมิสังคมของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้มากที่สุด

2.3.3 ประเด็นการส่งเสริมเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางในพื้นที่

3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ การพัฒนาเครื่องมือการเกษตรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตเครื่องมือและอุปกรณ์การเกษตรที่ดี จะทำให้การผลิตภาคการเกษตรมีประสิทธิภาพมากขึ้น และหากมีการจัดตั้งศูนย์ถ่ายทอด/บริการข้อมูลข่าวสารเรื่องยางพาราจะทำให้เกษตรกรทราบข่าวสารเรื่องยางพาราภายในชุมชน สอดคล้องกับ อับดุลฮาฟิซ สะดีมีมะ (2551: 2) เกษตรกรในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยากจน สาเหตุสำคัญเกิดจากการที่เกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่สามารถเข้าถึงการบริการทางวิชาการของภาครัฐได้อย่างเต็มที่ ทำให้ไม่สามารถนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมไปใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของตนเองได้ นอกจากนั้นการที่เกษตรกรทำเกษตรแบบผสมผสาน และการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อลดต้นทุนในการผลิต และการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมก็สามารถเพิ่มผลผลิต และเพิ่มรายได้แก่เกษตรกรชาวสวนยาง

2.4 การได้รับข่าวสาร และความคิดเห็นต่อกระบวนการสื่อสาร (SMCR) เพื่อการพึ่งพา

ตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีประเด็นที่น่าสนใจอภิปราย ดังนี้

ด้านผู้ทำหน้าที่ส่งเสริม ข้อมูลข่าวสาร และผู้รับการส่งเสริม พบว่าโดยภาพรวมเกษตรกรมีระดับความคิดเห็นต่อกระบวนการสื่อสารด้านผู้ทำหน้าที่ส่งเสริม และผู้รับการส่งเสริมในระดับปานกลาง เนื่องจากในอดีต เจ้าหน้าที่ส่งเสริมหรือผู้ทำหน้าที่ส่งเสริม สามารถออกไปเยี่ยมชมเกษตรกรได้ถึงพื้นที่ฟาร์มของเกษตรกร (ผู้รับการส่งเสริม) แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ความสะดวกในการออกไปเยี่ยมชมสวนยางพาราของเกษตรกรชาวสวนยาง และการติดต่อสื่อสารก็ลดน้อยลง เพราะคำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตและเกิดความหวาดระแวงขณะปฏิบัติงาน ทำให้มีผลกระทบต่อกระบวนการสื่อสาร และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่ง บุญธรรม จิตต์อนันต์ (2554: 289-290) กล่าวว่าปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการติดต่อสื่อสาร

ได้แก่ ทักษะในการติดต่อสื่อสาร ทักษะคิด ระดับความรู้ และระบบสังคมวัฒนธรรม ดังนั้นหากสถานการณ์ไม่มีความเหมาะสมเช่นนี้ ก็จะส่งผลกระทบต่อการทำงานของเจ้าหน้าที่ผู้ทำหน้าที่ส่งเสริมหรือผู้ส่งข่าวสาร และเกษตรกรชาวสวนยางผู้รับการส่งเสริม เช่น การติดต่อสื่อสารโดยการพูด และการร่วมแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ระหว่างกัน

ด้านสื่อ และช่องทางการสื่อสาร พบว่า สื่อบุคคล ที่เกษตรกรได้รับข่าวสารด้านการเกษตรจากเจ้าพนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง เพื่อนบ้าน และจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมของกรมส่งเสริมการเกษตร สื่อกลุ่ม จากการฝึกอบรม การสาธิต การประชุมกลุ่ม และทัศนศึกษา และสื่อมวลชน จากการจัดนิทรรศการ วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุกระจายเสียง โดยสื่อดังกล่าวทำหน้าที่เป็นตัวกลางนำข่าวสารไปยังเกษตรกรชาวสวนยางได้อย่างรวดเร็ว สอดคล้องกับพรชูลี นิลวิเศษ (2554: 8-24) กล่าวว่า สื่อมีวิวัฒนาการมาเป็นเวลานานและมีความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วมาก มีการค้นคว้าคิดค้นสื่อใหม่ทดแทนสื่อเก่า เพื่อความสะดวกในการใช้งานและมีประสิทธิภาพสูง และสามารถจำแนกประเภทของสื่อตามผู้ส่งสารและผู้รับสารตามวิธีการส่งเสริมการเกษตร (extension method) ที่ใช้กันมีการใช้สื่ออยู่ในแต่ละวิธี ได้แก่ (1) การจำแนกสื่อตามผู้รับเป็นรายบุคคล การส่งเสริมเป็นรายบุคคล (individual method) (2) การจำแนกสื่อตามผู้รับเป็นกลุ่มบุคคล การส่งเสริมเป็นกลุ่ม (group method) (3) การจำแนกสื่อตามผู้รับเป็นมวลชน การส่งเสริมมวลชน (mass method)

2.5 การพัฒนายุทธศาสตร์ แผนงาน และโครงการ ในการส่งเสริมและสนับสนุนการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีประเด็นที่นำมาอภิปราย ดังนี้

2.5.1 ยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมและสนับสนุนการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วย

1) ยุทธศาสตร์ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต ได้แก่ (1) การลดต้นทุนการผลิต โดยส่งเสริมการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ และสารชีวภาพกำจัดโรคแมลง ในการผลิตสินค้าการเกษตรทางด้านพืช ต้นทุนที่ทำให้ได้กำไรหรือขาดทุนมาน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับการใช้ปัจจัยในการผลิตประเภทปุ๋ยและสารเคมีมากที่สุด หากเกษตรกรทำการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ และสารชีวภาพชนิดป้องกันและกำจัดโรคแมลงขึ้นมาใช้ภายในฟาร์มก็จะทำให้ได้พืชผลเกษตรที่มีความปลอดภัยจากสารพิษ ลดต้นทุนค่าปัจจัยในการผลิต และเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับดิน โดยทำการฝึกอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกรชาวสวนยางในการผลิตปุ๋ยขึ้นมาใช้เอง สอดคล้องกับจางงัก จุลเอียด (2552: 118) การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการผลิตปุ๋ยอินทรีย์/ปุ๋ยชีวภาพ ก็เพื่อให้เกษตรกร เห็นความสำคัญ เกิดความรู้ความเข้าใจมีทักษะและสามารถปฏิบัติการผลิตปุ๋ยอินทรีย์แบบง่ายๆ โดยใช้วัสดุเหลือใช้จากการเกษตรหลายชนิดที่มีมากในท้องถิ่นมาเป็น

ส่วนผสมของสูตรปุ๋ยอินทรีย์ที่มีคุณภาพ แต่ลงทุนต่ำ (2) ส่งเสริมการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์และการเกษตรอื่น ๆ เพื่อป้องกันความเสี่ยงจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น ราคา หรือโรคระบาด โดยผลิตให้เหมาะสมกับพื้นที่และภูมิสังคม 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ สอดคล้องกับสมจิต โยชะคง และคณะ (2553: 7-30-7-37) กล่าวว่า การส่งเสริมให้เกษตรกรผลิตแบบผสมผสาน เป็นรูปแบบการทำการเกษตรผสมผสาน มีการปลูกพืชหลากหลายทั้งนาข้าว ผัก ผลไม้ ไม้ยืนต้นและไม้พุ่ม ทำให้มีพันธุ์ไม้ที่หลายหลายเรือนยอดและหลากหลายเรือนราก จึงทำให้เกิดความสมดุล การทำการเกษตรหลายอย่างผสมผสานกัน ไม่พึ่งผลผลิตใดแต่อย่างเดียว จะทำให้เกิดระบบการทำมาหากินที่หลากหลาย เกิดภูมิคุ้มกันที่ดี ไม่เสี่ยงทั้งในด้านราคาและการขาดทุน

2) ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างความมั่นคงให้เกษตรกรชาวสวนยาง ได้แก่ การส่งเสริมสนับสนุนให้เกษตรกรรวมตัวกัน เพื่อเป็นสถาบันเกษตรกร และเชื่อมโยงเครือข่ายด้านการผลิต การแปรรูป และการตลาด สอดคล้องกับสมจิต โยชะคง และคณะ (2553: 7-30-7-37) กล่าวว่า การส่งเสริมการอยู่กันเป็นกลุ่ม เป็นชุมชน เป็นเครือข่าย เป็นการส่งเสริมให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ จัดการชีวิตของตนเองให้พึ่งพาตนเองให้มากขึ้น พึ่งตลาด พึ่งคนอื่นให้น้อยลงทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม ระดับชุมชน ซึ่งหมายถึง การสร้างขยายเป็นเครือข่ายในระดับต่างๆ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ปัจจัยการผลิต ผลผลิต โดยมีการทำกิจกรรมร่วมกัน

3) ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมพัฒนาตลาดยางพารา และไม้ยางพารา ได้แก่ (1) การจัดตั้งตลาดยางพาราระดับท้องถิ่น การจัดตั้งตลาดยางพาราภายในท้องถิ่นหรือจังหวัดสามารถทำได้เพราะใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีผลผลิตยางพาราจำนวนมากจึงสมควรจัดตั้งตลาดยางพาราภายในท้องถิ่น เพื่อรองรับการแปรรูป สอดคล้องกับคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (2557: 15) กล่าวในคมชัดลึกว่าเห็นชอบแนวทางการแก้ปัญหาการค้ายางพาราทั้งมาตรการระยะสั้น และมาตรการระยะยาว โดยมาตรการระยะสั้น ได้แก่ การหาตลาดเพิ่ม การซื้อขายยางพาราในราคาที่เหมาะสมมากที่สุด ส่วนมาตรการระยะยาว เช่น การส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์ โดยมีสถาบันการเงินให้การสนับสนุนการแปรรูปยางพารา รวมทั้งสนับสนุนให้มีการนำยางพาราไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และการจัดการดีมานด์และซัพพลายให้มีความสัมพันธ์กัน

2.5.2 หน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและสนับสนุนการพึ่งพาตนเอง
ประกอบด้วย

1) หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ กรมวิชาการเกษตร สถาบันการศึกษาและมหาวิทยาลัย ศูนย์ศึกษาพัฒนาพื้กุลทอง สำนักงานส่งเสริมการเกษตร กรมพัฒนาที่ดิน สหกรณ์การเกษตร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ 2) หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ ได้แก่ สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง องค์การสวนยาง ธนาคารเพื่อ

การเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และธนาคารออมสิน 3) *หน่วยงานท้องถิ่น* ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล และเทศบาล 4) *หน่วยงานภาคเอกชน* ได้แก่ บริษัท/ห้างร้าน สมาคมยางพาราไทย บริษัทร่วมทุนยางพาราระหว่างประเทศ จำกัด โดยหน่วยงานที่กล่าวมาทั้งหมดมีส่วนเกี่ยวข้องกับการผลิต แปรรูป และจำหน่าย หากมีการร่วมมือกันในการส่งเสริมและสนับสนุนยางพารา ก็จะสามารถพัฒนายางพาราได้ทั้งระบบ

2.5.3 แผนงานและโครงการในการส่งเสริมและสนับสนุนการพึ่งพาตนเอง ประกอบด้วยแผนงานใน 3 ระดับ ได้แก่ ระดับต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

1) *แผนงานในระดับต้นน้ำ* ได้แก่ โครงการส่งเสริมการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยาง ตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงและมีความมั่นคงทางอาหาร โครงการศึกษาวิจัยระบบข้อมูลและการให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการผลิตเพื่อการพึ่งพาตนเองในรูปแบบต่างๆ โครงการจัดทำศูนย์เรียนรู้และข้อมูลเกษตรกรชาวสวนยางต้นแบบ โครงการเผยแพร่รณรงค์การพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางและการเตรียมความพร้อมสู่ AEC โครงการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นของเกษตรกรชาวสวนยาง โครงการส่งเสริมการรวมตัวกันและสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกรชาวสวนยางเป็นกลุ่ม/เครือข่ายเกษตรกร โครงการเสริมสร้างอาชีพและรายได้แก่เกษตรกรชาวสวนยาง โครงการส่งเสริมการจัดการทรัพยากร ปัจจัยการผลิต และการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต โครงการส่งเสริมการปลูกสร้างสวนยางให้มีมาตรฐานเกื้อกูลระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมเพื่อส่งเสริมด้านสุขภาพของเกษตรกร โครงการส่งเสริมสนับสนุนสวัสดิการและพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรชาวสวนยาง โครงการสนับสนุนเกษตรกรลดต้นทุนในการผลิตใช้ปุ๋ยอินทรีย์/ปุ๋ยอินทรีย์เคมีและปุ๋ยสังเคราะห์ โครงการทำฟาร์มสวนยางพาราร่วมกับการปลูกพืช โครงการทำฟาร์มสวนยางพาราร่วมกับการเลี้ยงสัตว์/ประมง โครงการทำฟาร์มสวนยางพาราร่วมกับกิจกรรมการเกษตรแบบผสมผสาน และโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมยางพารา

2) *แผนงานในระดับกลางน้ำ* ได้แก่ โครงการจัดตั้งตลาดกลางยางพารา และพัฒนาการตลาด โครงการจัดตั้งตลาดน้ำยางสดระดับท้องถิ่น และโครงการจัดตั้งศูนย์รวบรวมน้ำยางสด โครงการสนับสนุนสินเชื่อแก่ผู้ประกอบการรับซื้อผลผลิตยางพาราเพื่อยกระดับราคายางพาราและการแปรรูปเบื้องต้น โครงการเพิ่มมูลค่าผลผลิตและคุณภาพผลผลิตยางพารา

3) *แผนงานในระดับปลายน้ำ* ได้แก่ โครงการจัดตั้งโรงงานผลิตน้ำยางข้น โครงการส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่มของอุตสาหกรรมยางพารา โครงการขยายสู่ทางการตลาดยางพารา โครงการศึกษาวิจัยยางและผลิตภัณฑ์ยางพารา โครงการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมยางพาราทั้งระบบ

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการศึกษาวิจัยรูปแบบการส่งเสริมเพื่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า การทำสวนยางของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองได้นั้น นอกจากรูปแบบการส่งเสริมการเกษตรแล้ว รูปแบบระบบการทำฟาร์มสวนยางของเกษตรกรทั้ง 3 รูปแบบ มีส่วนสำคัญ ที่จะทำให้เกษตรกรชาวสวนยาง สามารถพึ่งพาตนเองได้ จึงมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ดังนี้

3.1.1 เกษตรกรชาวสวนยาง

1) เกษตรกรชาวสวนยางควรศึกษาทำความเข้าใจรูปแบบการทำฟาร์มสวนยางเพื่อการพึ่งพาตนเอง จากการศึกษาพบว่ารูปแบบการทำฟาร์มสวนยางเพื่อการพึ่งพาตนเองมีรูปแบบใหญ่ๆ อยู่ 3 รูปแบบ เกษตรกรชาวสวนยางต้องศึกษาในรายละเอียดของแต่ละรูปแบบ แล้วนำไปปรับใช้หรือประยุกต์ตามความเหมาะสมของพื้นที่ฟาร์มสวนยาง ภูมิสังคม วัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งนี้เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง โดยมีตั้งแต่ภูเขาสูง เชิงเขา ที่ราบเชิงเขา ที่ราบ ที่ราบลุ่ม ป่าพรุ และชายทะเล

2) เกษตรกรชาวสวนยางต้องตัดสินใจในการนำรูปแบบการทำฟาร์มสวนยางเพื่อการพึ่งพาตนเองไปปรับให้เหมาะสมกับตนเองและชุมชน นอกจากเกษตรกรพิจารณากระบวนการผลิตการทำฟาร์มใน 3 รูปแบบ ดังกล่าว ความแตกต่างกันของพื้นที่ตามสภาพทางภูมิศาสตร์ ส่งผลให้ศักยภาพในการผลิตมีความแตกต่างกันด้วย ขณะเดียวกันใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีประชากรส่วนใหญ่เป็นไทยมุสลิม และนับถือศาสนาอิสลาม ดังนั้นขนบธรรมเนียมประเพณี ความหลากหลายของวัฒนธรรม ความเชื่อ ความนิยม และการตลาด ก็เป็นทางเลือกที่เกษตรกรชาวสวนยางจะตัดสินใจนำรูปแบบการทำฟาร์มสวนยางเพื่อการพึ่งพาตนเองไปปรับใช้ให้มีความเหมาะสมในบริบทของตนเองและภายในชุมชน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความแตกแยกในสังคม

3.1.2 หน่วยงาน/เจ้าหน้าที่นักวิชาการ ที่เกี่ยวข้อง

1) บูรณาการลักษณะองค์รวมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการทำสวนยางและส่งเสริมการทำสวนยาง ทั้งที่รับผิดชอบโดยตรง และส่งเสริมสนับสนุนเฉพาะเจาะจงในบางส่วน ซึ่งมีอยู่หลายหน่วยงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ของแต่ละองค์กร เห็นควรต้องบูรณาการในลักษณะองค์รวมในการส่งเสริมการทำฟาร์มสวนยางของเกษตรกรชาวสวนยางให้ไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อป้องกันไม่ให้เกษตรกรมีความสับสน รวมถึงการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนเพื่อ

การพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อเป็นตัวอย่าง และถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกรข้างเคียงต่อไป

(1) หน่วยงานในระดับประเทศ เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และมหาวิทยาลัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและการพัฒนา ต้องกำหนดนโยบาย วางแผนการดำเนินงานให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน โดยรัฐมนตรีที่กำกับดูแลกระทรวงที่เกี่ยวข้อง ต้องหาแนวทางดำเนินการจัดการยางพาราทั้งระบบ ตั้งแต่ระดับต้นน้ำที่มีปัญหาในประเด็นที่ดิน แรงงาน และปัจจัยการผลิต ระดับกลางน้ำการแปรรูปผลผลิต การเพิ่มมูลค่าผลผลิต และงานวิจัยพัฒนา และระดับปลายน้ำ ได้แก่ การจัดการด้านการตลาด การนำเทคโนโลยีขั้นสูงมาใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ยางพารา เช่น ผลิตภัณฑ์ยางล้อ เป็นต้น

(2) หน่วยงานในระดับจังหวัด/ท้องถิ่น ในจังหวัดชายแดนภาคใต้จะมีหน่วยงานราชการที่สำคัญ ทำหน้าที่กำกับดูแลในทุกภาคส่วนทั้งพลเรือน ตำรวจ ทหาร ข้าราชการ และประชาชนทั่วไป เรียกว่า “ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ และเรียกย่อๆ ว่า ศอ.บต. หน่วยงานนี้มีอำนาจในการบริหารสามารถบูรณาการงาน คน และงบประมาณได้ ดังนั้น ภาครัฐ ภาคเอกชน เกษตรกรชาวสวนยาง และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง ต้องสรุปแนวทาง และยุทธศาสตร์ยางพาราทั้งระบบ และเสนอศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อดำเนินการในส่วนเกี่ยวข้องต่อไป

2) การ “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” นักวิชาการและเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องกับระบบการผลิตฟาร์มสวนยางพาราและระบบการผลิตด้านกิจกรรมการเกษตร และนักวิชาการเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเกษตร นอกจากพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีความแตกต่างทางภูมิศาสตร์ที่หลากหลายดังที่กล่าวมาแล้ว มีส่วนที่นักวิชาการ/เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องกับการทำสวนยางและการส่งเสริมการทำสวนยางพารา โดยเฉพาะผู้ที่พึงได้รับการบรรจุแต่งตั้งหรือโอนย้ายมาปฏิบัติราชการในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ต้องศึกษาและสร้างความเข้าใจในหลายๆ ด้าน เช่น ด้านสภาพของปัจจัยพื้นฐานทางสังคม เศรษฐกิจ ศาสนา ขนบธรรมเนียมเพื่อให้เกิดความเหมาะสมในการส่งเสริมการทำฟาร์มของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังที่ว่า “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” จึงมีโอกาสประสบผลสำเร็จในการส่งเสริม และพัฒนาเกษตรกรชาวสวนยาง

3.1.3 นโยบาย

1) ระดับประเทศ รัฐมนตรีผู้กำกับดูแลเกี่ยวข้องยางพาราทั้งระบบ ตั้งแต่ระดับต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ต้องกำหนดนโยบายเรื่องยางพาราที่ชัดเจน และมีการกำหนด

พื้นที่ส่งเสริมการผลิตไว้ชัดเจน โดยไม่เป็นปัญหาสำหรับในภาคหน้า และควรกำหนดมาตรการด้านการตลาด การจัดจำหน่ายผลผลิตยางพาราที่ไม่เอารัดเอาเปรียบเกษตรกร และควรให้ความสำคัญในการพัฒนาอุตสาหกรรมยางพาราภายในประเทศ

2) ระดับภาค ผลผลิตยางพารามากที่สุดอยู่ในภาคใต้ ดังนั้นนโยบายการพัฒนาภาคใต้ควรบรรจุแผนพัฒนาพืชเศรษฐกิจ “ยางพารา” อย่างยั่งยืนไว้ด้วย

3) ระดับท้องถิ่น ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีส่วนราชการ และภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดกรอบนโยบายการพัฒนา ควรดำเนินการอย่างต่อเนื่องและแก้ปัญหาอย่างรวดเร็ว เนื่องจากอยู่ในพื้นที่เสี่ยงต่อความมั่นคง การกำหนดนโยบายของรัฐที่ไม่ชัดเจน อาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงได้ ดังนั้นหน่วยงานในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงควรบูรณาการส่งเสริมยางพาราร่วมกัน เช่น วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีนราธิวาส มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ ร่วมกับสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางอำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส จัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติแก่เกษตรกรชาวสวนยางในพื้นที่อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส โครงการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยอินทรีย์เคมี และจัดทำฟาร์มสวนยางพาราในรูปแบบต่างๆ กัน เพื่อเป็นแปลงตัวอย่างศึกษาแก่เกษตรกรชาวสวนยางพารา และผู้สนใจทั่วไป นอกจากนั้นควรทำโครงการความร่วมมือทางวิชาการกับหน่วยงานอื่นๆ เช่น เกษตรและสหกรณ์จังหวัดนราธิวาส เกษตรและสหกรณ์จังหวัดยะลา สำนักงานเกษตรจังหวัดนราธิวาส ศูนย์ศึกษาและพัฒนาพิภุลทอง และกรมวิชาการเกษตร เป็นต้น เพื่อจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนายางพารา และต่อเกษตรกรชาวสวนยางโดยทั่วไป

3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.2.1 ควรศึกษาวิจัยการทำสวนยางในแต่ละรูปแบบ โดยควรทำในทุกรูปแบบที่ศึกษาทั้งรูปแบบการทำสวนยางร่วมกับการทำกิจกรรมเกษตรแบบผสมผสาน รูปแบบการทำสวนยางร่วมกับการปลูกพืช และรูปแบบการทำสวนยางร่วมกับการเลี้ยงสัตว์ เพราะในแต่ละรูปแบบการนำไปทำต้องศึกษาในรายละเอียดของการดำเนินการ ก่อนนำไปส่งเสริมเกษตรกร

3.2.2 ควรศึกษาเปรียบเทียบการทำฟาร์มในหลายๆ รูปแบบ เพื่อเปิดโอกาสให้เกษตรกรชาวสวนยางได้เปรียบเทียบข้อแตกต่างของรูปแบบต่างๆ โดยศึกษาทั้งในเชิงผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

3.2.3 ควรศึกษารูปแบบการส่งเสริมแบบผสมผสาน ทั้งการผสมผสานวิธีการส่งเสริม สื่อ องค์ความรู้ และมิติต่างๆ ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรม 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อเป็นการนำร่องในการขยายผลในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป ที่มีสภาพใกล้เคียงกัน

3.2.4 ควรสนับสนุนส่งเสริมให้เกษตรกรร่วมในการศึกษาวิจัยในระบบฟาร์มกับองค์กร หน่วยงานต่างๆ เกี่ยวกับรูปแบบ และแนวทางการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

3.2.5 ควรศึกษายุทธศาสตร์ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต เช่น การส่งเสริมการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตต่อหน่วยพื้นที่

3.2.6 ควรศึกษายุทธศาสตร์ด้านการสร้างความมั่นคงให้เกษตรกรชาวสวนยาง เช่น การส่งเสริมสนับสนุนการรวมกลุ่มของเกษตรกรชาวสวนยางใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อเป็นสถาบันเกษตรกร และเชื่อมโยงเครือข่ายด้านการผลิต การแปรรูป และการตลาด

